

Леанід Дайнека

ГЕРАДОЦІНКІ

1. Пагоня за сабой

***

Бог, мая сям'я, мая душа і маё цела, – вось і ўсё, што ёсць у мяне на гэтай Зямлі.

***

Мой бацька пражыў 83 гады. Мая маці пражыла 68 гадоў. Брат Аляксандр (Алік) пражыў 63 гады. Колькі пражыву я? У гэтым простым пытанні – уся арыфметыка і ўся алгебра ўсіх на свеце філасофій і рэлігій.

Кожнае чалавечае жыццё канчаецца смерцю. Біблейскі Мафусаіл жыў 969 гадоў, але ўрэшце рэшт і гэты звышэнергічны дзед стаіўся і заснуў навекі.

Пасля 60 гадоў Леў Талстой свае дзённікі пачынае трывожнай абрэвіатурай "ЕБЖ" (Если буду жив). Значыць, і яго хвалявала, не магло не хваляваць гэта пякучае пытанне.

Вандалы, разбуральнікі помнікаў на могілках – што гэта? Усё той жа страх перад смерцю, знішчэнне яе сімвалаў.

Калектыўныя самазабойствы – што гэта? Спроба "скопам", "гурбой", "статкам" (як хочаце называйце) праламаць сцяну паміж гэтым і тым светам – а раптам "калектыўна" атрымаецца апынуцца "там" жывым, са сваім целам, сваім "я".

Усе рэлігіі стварыў страх смерці. І, заўважце, іх стваралі адносна маладыя людзі. Хрысту падчас Узнясення на Нябёсы было

ўсяго 33. Думаецца, што ў 73 ён бы ўжо не пайшоў у сваю вандроўку з апосталамі – у такім узросце да смерці адносяцца спакойна.

Што ж рабіць усім нам, усім тым, хто баіцца смерці, баіцца непадуладнага ніякай логіцы "знікнення"? Не ведаю. Калі я быў малы (гадоў 8–12), я не верыў, што некалі памру, я спадзяваўся, што навука вынайшыць нейкі Элексір (!) – я вып'ю яго і буду жыць доўга–доўга–доўга...

Я ўсё жыццё (кажу, як на споведзі) чакаў ад Навукі (спецыяльна пішу яе з вялікай літары!) такога адкрыцця. Вы будзеце смяцца, але я й сёння чакаю гэтага. Вы будзеце смяцца яшчэ больш, калі я скажу, што Наша Зямная Навука спраўдзіла (!) мае шматгадовыя чаканні. 15 красавіка 2003 года (запомнім гэты дзень!) па ўсіх буйнейшых тэлеканалах было аб'яўлена, што група вучоных (ЗША, Германія, Японія, Францыя) прачытала-рассакрэціла ДНК чалавека. Што гэта азначае? А гэта азначае, што ў руках у вучоных апынуўся заповітны ключык да чалавечага даўгалецця, да "мафусаільства", як называю я гэты такі жаданы для большасці з нас паварот падзей. Вось так. Весялей глядзіце наперад! Беражыце сябе, мае вы мафусаільчыкі!

***

Памятаецца, у далёкія школьныя гады настаўнік фізікі навучаў нас як назаўсёды закласці ў падсвядомасць, "зазубрыць" назвы колераў сонечнага спектру. Ён казаў: "Каждый охотник желает знать, где сидит фазан". (Для тых у каго, магчыма, не было такіх дасціпных фізікаў-паліглотай, растлумачу – тут, у гэтым сказе, зашыфраваны назвы ўсіх колераў: красны, оранжевы, жёлтый, зелёный, голубой, синий, фиолетовый). Але ж свядомы чалавек павінен запамінаць вечныя ісціны і на сваёй роднай мове. Па-беларуску ўся гэта шматфарбная вяскла гучыць так: чырвоны, аранжавы, жоўты, зялёны, блакітны, сіні, фіялетава. Успомнілі? Вось вам два сказы, як кажуць, на закуску.

Чакай атакі жаўнера, заўсёды будзь смелым, фазан.

Чакаю апетытных жабак з беларускіх сажалак. Француз.

Бярыце сабе той, які больш спадабаўся. Адаю бясплатна. Прыемнага апетыту. (Гэта ў звязку з аматарам смачных жабак французам. Спадзяюся, французы і ўсе іхнія прыхільнікі не пакрыўдзяцца.)

***

Пётр Нябесны – Пятру Зямному, Пятру Першаму:
– Што сумуеш, цэзка? Мо Кацярынка твая да Меншыкава бегала?

– Ды не. Напрасякаў я вокнаў у Еўропу, а зашкліць няма чым.

***

"Генерал-губернатару Стаянкі Вялікага Беллага Брата Новы Амстэрдам (Нью–Ёрк. Аўтар.) ад правадыра Манцігома Каршуноў Кіпцюр Дзесятага.

Я – правадыр Манцігома Каршуноў Кіпцюр Дзесяты закурыў піпку міра. Ты чуеш, Вялікі Белы Брат мой, як смачна пахне дымам? Дык пакурым і пагаворым. Слухай жа мяне.

У 1626 годзе мой продак Манцігома Каршуноў Кіпцюр Нулявы за два вельмі прыгожыя кішэнныя люстэркі аддаў не табе, але таксама Вялікаму Беламу Брату востраў Манхэтэн і землі ўздоўж берагоў ракі Гудзон, аддаў на ўвесь час Пакуль Будзе Расці Трава. Глянь за акно – трава расце. Але ж растуць і цэны ў шопах і на біржах. Растуць працэнты ў банках. У сувязі з гэтым патрабую аддаць у маё поўнае валоданне ўсе фабрыкі па выпуску люстэркаў і трумо як на тэрыторыі ЗША, так і на тэрыторыі Еўрапейскага Саюзу. У дадатак да гэтага патрабую аддаць мне ўсе вашы заводы (можна й кітайскія) па выпуску піратэхнічных вырабаў – надта ж мне падабаюцца фейерверкі! Чакаю тры дні. На чацвёрты дзень, калі не атрымаю Сваё (Так у тэксце. Аўтар), выкапаю з зямлі свой Лук і свой Тамагаўк, перагараджу статкам у тысячу бізонаў Уол–Стрыт.

Усё. Перакур скончыўся.

Правадыр Манцігома Каршуноў Кіпцюр Дзесяты".

***

Цікава – любяць ці не Праметэя, таго, што прынёс людзям агонь, пажарнікі? Любяць не любяць, але, пэўна ж, паважаюць, бо ён даў ім магчымасць зарабляць свой хлеб з маслам.

Думаецца, што большасць індзейцаў не любяць Калумба, а меншасць карсіканцаў не любяць Напалеона. Думаецца, што 99% грузінаў любяць Сталіна. Думаецца, што гара Эльбрус не любіць гару Эверэст, бо ніжэйшая.

***

На лужку каля рымскага Форуму сустракаюцца два кані: белы жарабок імператара Калігулы Марсін пад залатым сядлом і заезджаны замораны конік вольнаадпушчаніка зборшчыка трупаў жывёл і рабоў Аўгея Бяхвосцік. Бяхвосцік пачціва схіляе перад Марсінам галаву, гаворыць дрогкім ціхім голасам:

– Вітаю цябе, непараўнальны Марсін, падаю да тваіх капытоў. Ты носіш у сваім цудоўным звышпрыгожым сядле богападобнага імператара. Ты й сам – бог, бог нашага конскага племені. Вітаю цябе.

– Ну-ну, – лянiва глядзіць на яго ганарысты Марсін, – Не перахвалі мяне. А хто, дарэчы, пасмеў пусціць цябе на гэты лужок? Тут гуляю толькі я.

Бяхвосцік спалохана ўздрыгвае, яшчэ ніжэй гне галаву, хоча нешта сказаць, але Марсін літасціва кажа:

– Трошкі пагуляй. Я не буду загадваць сваім конюхам, каб выганялі цябе адсюль, лупцавалі ў хвост і грыву. Нам, патрыцыям, трэба калі-нікалі быць паміж простага народу, паміж плебеяў.

– О, дзякуй, дзякуй табе, сонцападобны, – горача прамаўляе Белавосцік і, асмялеўшы, пытаецца:

– Ці праўда, што імператар Калігула (бясмерце яму і ўсім ягоным нашчадкам!) увёў цябе ў рымскі сенат, зрабіў сенатарам?

– Праўда, – ганарліва падняўшы пярэдняю правую нагу, адказвае Марсін. – Я – сенатар.

Белавосцік становіцца перад ім на калені, заплюшчвае вочы, нібы ў іх ударыла яркае святло.

– І што вы, звышмудрыя сенатары, робіце ў цытадэлі геніяў – у сенаце? Чуў, што вы хочаце аб’явіць вайну гнюснаму цару Піру?

Марсін з найвялікшай пагардай глядзіць на Белавосціка, што знерухомеў каля ягоных ног, нарэшце расчэплівае губы, паказвае свае цудоўныя бялюткія зубы, да якіх прыліпла зерне адборнага германскага аўсу, і павольна-велічна, смакуючы кожнае слова, гаворыць свайму дурному супляменніку, перадражніваючы таго:

– Што робіце... Вайну цару Піру... Гэта ж – сенат, асліная твая галава. Сенат. Як можна не разумець? Мы там кожны дзень дзелім і ядзім сена. Услухайся, няшчасны. Се–нат. Се–на. Се–нат. Се–на. Гэй, конюхі, ганіце прэч гэтую клячу!

***

Вам беларуская мова да лямпачкі, а для некага яна і маяк, і пражэктар. Дык, як казаў кот Леапольд: "Спадары, давайце жыць дружна".

***

Урок фізкультуры ў 7 "а" класе. Жвавыя хударлявыя хлапчукі з імпэтам бегаюць па футбольным полі. Аж зямля стогне! Толькі адзін, вельмі тоўсты і вельмі спакойны, сядзіць на лавачцы і ляніва есць банан.

– Ты чаго рассеўся, Сідаронак?! – налятае на яго фізрук.

– Сумую па сумо, – спакойна гаворыць Сідаронак.

– Што-што?

– Беларускай моваю кажу вам, Аркадзь Ісакавіч – сумую па сумо. Ёсць такі від спорта. Праўда, у Японіі. А датуль я не даб'ягу.

***

"Гэта нафта крычыць галасамі трывожных сірэн", – першае ўражанне ад першых тэлерэпартажаў з ваеннага Багдаду. Красавік 2003 г.

***

Размова падчас здачы меданалізаў.

– Як жыццё?

– Вертыкальна.

– Што-што?

– Не гарызантальна. Пакуль што не ляжу ні ў бальніцы, ні ў "скрынцы".

***

Нарэшце пачало працаваць на канале "ОРТ" наша мінскае "ОНТ" ("Общенациональное телевидение") на чале з Рыгорам Кісялём. Выдалі ў вячэрнім эфіры "Наши новости". "Іх новасці", – буркнуў адзін з маіх знаёмых.

Дарэчы, я здагадваюся, што пад словам "общенациональное" разумеецца тэлебачанне адзінай славянскай нацыі – некаторыя да гэтага часу вераць, што такая таямнічая нацыя існуе. Калі так, то раіў бы пану Кісялю перайсці на беларускамоўны лагатып сваёй кампаніі, пісаць не "ОНТ", а "АНТ" (агульнанацыянальнае), бо быў

яшчэ ў 6 – 7 нашай эры саюз славянскіх плямёнаў, якія называлі сябе АНТамі.

***

– Будзем сеяць, беларусы, – пісаў у свой час Максім Танк.

Працоцтва вялікага паэта збылося – нядаўна ў газетах былі надрукаваны чарговыя ўрадавыя пастановы да чарговай пасяўной кампаніі.

***

– Радзіма мая дарагая, – пісаў у свой час Алесь Бачыла.

Працоцтва вялікага паэта збылося – цэны ў мінскіх крамах, шопках, буціках і г.д. растуць і растуць.

***

А вось паэту і прэзаітку Янку Сіпакову, пэўна, падчас перавыдання сваіх твораў давядзецца папрацаваць разам са сваім рэдактарам. У свой час, пішучы новую кнігу, ён упаўне справядліва даў ёй назву "Усе мы з хат". Ды за апошнія гады дэмаграфічная сітуацыя ў нашай краіне рэзка змянілася – зараз гараджан у нас болей, чым вяскоўцаў. Так што трэба будзе паламаць галаву над загалоўкам. Са свайго боку прапануем назву "Усе мы з кватэр". На ганарар не прэтэндуем.

***

Беларусы, як вядома, адносяцца да ўсходніх славянаў, хоць асабіста я не поўнасьцю згодзен з такой класіфікацыяй. У нас жа маюцца сотні тысяч католікаў, пратэстантаў, – а гэта рэлігіі "заходняга", скажам так, пашыву. Мы, беларусы, з 1387 году, з часоў Крэўскай уніі, і па 1795 год, год апошняга, трэцяга, падзелу Рэчы Паспалітай, лічы – 405 гадоў, былі злучаны з Заходняй Еўропай, мелі Магдэбургскае права, вучыліся ў еўрапейскіх універсітэтах, дыхалі паветрам Адраджэння, Рэфармацыі, падарожнічалі па Германіі, Італіі...

Адным словам, я б назваў беларусаў не ўсходнімі, а цэнтральнымі славянамі (жарт). Але ўрэшце рэшт справа не ў тым, як цябе нехта называе, а ў тым, кім ты сам сябе пачуваеш.

Вядомых асабіста мне, нечым адметных беларусаў, я падзяліў на чатыры групы. Для мяне – самы ўсходні з усходніх славян – Іван

Ласкоў, паэт, публіцыст, хімік, які жыў і працаваў у Якуцку і пахаваны там. Гэта быў самы першы жывы паэт, з якім я здароўкаўся за руку, хадзіў па вуліцах, абмяркоўваў вершы, піў віно, заляцаўся да дзяўчат... Ён меў маленькі рост, вялікі талент і басавіты грамавы голас. Маларосласць, як падалося мне, прыгнятала яго, але ён паводзіў сябе па-шляхотнаму, з адчуваннем уласнай годнасці. Мы заўсёды хадзілі ўтраіх: Ласкоў, Саша (Алесь) Мікалайчанка і я; прычым, Ласкоў ішоў паперадзе, а мы, высакарослыя бамбізы, шпарылі за ім. Нас аб'ядноўвала тое, што мы пачыналі пісаць па-руску, а потым перайшлі на беларускую мову, і было гэта не ў часы так званага Адраджэння, Народнага Фронту і Пазняка, а яшчэ ў 1968 годзе, за 27 гадоў да ліберала Гарбачова. Ваня Ласкоў за шклянкай "Агдама" (цудоўнае віно нашай маладосці!) прызнаўся мне, што хоча знайсці самы маларослы народ СССР, каб пасяліцца там і адчуць сябе Гуліверам. Ён у рэшце рэшт знайшоў такі народ, якутаў, жаніўся на якутцы, студэнтцы Літінстытута імя М. Горкага (здаецца, яе звалі Валянціна Гаўрыльева) і назаўсёды з'ехаў у Якуцк. І памёр там...

Самым паўночным з усходніх славян я называю Анатоля Кірвеля, паэта, празаіка, які пражывае ў Санкт-Пецярбурзе, гжэчна ахвяруючы грошы на выданне кніжак беларускіх дзяўчатак-паэтак.

Самы паўднёвы з усходніх славян – Віктар Лебедзь, афіцыйны прадстаўнік авіяфірмы "Белавія" на востраве Кіпр. З жонкаю Таццянай і двума сынамі ён жыве ў горадзе Лімасол. Тыя, каго лёс заводзіў на сонечны востраў Афрадзіты, не могуць не ведаць пунктуальнага і дабразычлівага Віктара.

І, нарэшце, – самы заходні з усходніх славян Сакрат Яновіч. Ужо адно імя прымушае пачціва зняць капялюш. Гэта, на маю думку, адзін з самых "палітызаваных" беларусаў. Пры адпаведных гістарычных варунках ён мог бы быць прэзідэнтам, скажам, Беластоцкай Беларускай Рэспублікі. Але такой рэспублікі няма і, як я разумею, не прадбачыцца, і таму пан Сакрат займаецца літаратурнай справаю, прычым, вельмі паспяхова. Нядаўна я ў Беластоку набыў ягоную кніжку "Не жаль пражытага". Вельмі змястоўная, вельмі глыбокая па думках і прыхаванай горычы рэч. Адчуванне няздзейсненай самарэалізацыі, як самога сябе, так і сваіх землякоў-паплечнікаў, разважанні аб мінулым краю, дзе – "груд, смруд і ўбуства". Над усім іншым валодае, трапеча адзіная

думка –" і без цябе быў свет". Інвалідамі духа, белымі неграмі называе Сакрат Яновіч тых, хто кінуў беларушчыну і растварыўся ў польскім акіяне. (А што ім заставалася рабіць? Так і мы, з яшчэ большай хуткасцю, раствараемся ў акіяне расійскім. Аўтар.) З усяго гэтага робіцца абсалютна верная выснова:" Нацыю стварае буржуазія, людзі, у якіх адсутнічае праблема хлеба". А што можа стварыць, пра што можа заікнуцца істота, у якой, прабачце, вушы брудныя, "у вушах – мёд", як вобразна жывапісеуе пан Сакрат?

І ўсё-ткі беларускі вулкан яшчэ не патух. Яшчэ ого-го як клякоча! Сцверджаннем таму словы рэпатрыянта-беларуса з-пад Вільні, які недзе ў маёнтачку на мяжы з Нямецчынай так азваўся на ўпіканне польскага палітрука ў ягонай недалёнабачнасці і жыццёвай глухаце:

– Каб ты так далёка сраў, як я бачу і чую!

Брава, пан Сакрат і ўсе астатнія беларусы, самыя ўсходнія, самыя паўночныя, самыя паўднёвыя, самыя заходнія і г. д.!

***

У "Белорусской газете" вычытаў пра падарожжа маскоўскага літаратара Віктара Ерафеева (вядомы прэзаік, вядзе на тэлебачанні праграму "Апокриф", "западник", эстэт і г.д.) па Беларусі. Эстэт ехаў у Германію. Найкарацейшая ж дарога туды з Масквы праз нашу Бульбонію, і эстэт вымушаны быў у сваім аўтамабільчыку "ашчаслівіць" беларускі асфальт. Ашчаслівіў, з'ездзіў "да Ганса", вярнуўся ў сваю сталіцу (пэўна ж, зноў па нашых дарогах) і "нарадзіў" нарыс "Где начинается Европа?" У нарысе тым чытаем: "Огромный Минск скучен, сер. (А мне, мінчуку з 1963 года, здавалася, што горад наш нішто сабе, добры, прыгожы, раздумліва-спакойны). Плавае в советском хамстве. (Гэта значыць, Мінск плавае. Смелы вобраз!). Мерзкий говор. (Ах, наша беларуская мова! Ах, наша "тряска"! І гэтаму маскоўскаму барыну вы разанулі пяшчотнае вушка). У всех такой вид, как будто только ударились о фонарный столб... (Без каментару!)".

Вось такі нарыс, такі "отчерк", як дужа "па-навучнаму" казаў калісьці адзін мой знаёмы. Пачыталі, падумалі, і што скажам? А нічога. Не раз ужо чулі такое, чыталі... Нецікава. Мы ўжо не малыя і ведаем, што сонца ўсходзіць не ў Маскве, а далёка-далёка ад яе на Усход – недзе ў Японскім моры. Мы ведаем, што Жуль Верн не масквіч, а француз. І Чарльз Дзікенс не масквіч і нават не

тамбовец. І Джэк Лондан не масквіч, і Віктор Гюго, і Томас Ман... Мы нават ведаем, што Аляксандр Пушкін нашчадак афрыканца Ганібала, а Міхаіл Лермантаў нашчадак шатландца Лермонта. Тысячы (!) нашых любімых пісьменнікаў не масквічы і не расіяне. А вось пан Ерафееў масквіч, але мы яго слаба чыталі. Чуў я і бачыў ягоныя тэлеманалогі. Па мне – лепш дзесяць разоў наш "мерзкий говор", чым ягонае "занафталинное приторно-слащавое чириканье".

Вось і ўсё. Бай-бай! Чирикай далей, московский воробушек.

***

У 1927 годзе пасля заканчэння Белпедтэхнікуму малады паэт Паўлюк Трус быў накіраваны на працу ў газету "Палеская праўда". Вольнай часінаю, якая калі-нікالی надаралася, ён любіў выходзіць на шпацыр, нетаропка прагульваўся па маляўнічых вуліцах Гомеля. Адразу ж збіраўся натоўп. Аказваецца, гамяльчане ні разу не бачылі жывога беларуса (!) і глядзелі на прыгажуну-паэта як на нейкага індзейца з рэзервацыі. Да 1926 году большая частка Гомельшчыны была ў складзе РСФСР, і тубыльцы лічылі сябе стопрацэнтнымі русакамі. Асабліва іх цікавіла беларуская кашуля-вышыванка, якую Паўлюк заўсёды апранаў і быў у ёй, як зараз кажуць, вельмі фотагенічны. Некаторыя смялейшыя падыходзілі і дакраналіся да яркай кашулі (а, значыць, і да паэта) рукамі.

***

Правялі ў Мінску свой двухдзённы з'езд "вятвісты" (суполка рускапішучых літаратараў "Полоцкая ветвь"). Гучалі бадзёрыя прамовы, панаваў аптымізм, несакрушальная вера ў сваё месіяства. Але што трэба гэтым хлопцам? Рускамоўныя ж пісьменнікі заўсёды няблага пачувалі і пачуваюць сябе ў нашым адзіным Саюзе пісьменнікаў Беларусі. Успомнім Аляксандра Міронава, Канстанціна Цітова, Яфіма Садоўскага, Навума Кісліка, Браніслава Спрыначана, Эдуарда Скобелева, Фёдара Яфімава... Прыгадаем таго ж Давіда Сімановіча, які актыўна працаваў на з'ездзе "вятвістаў". Хто іх і калі крыўдзіў у нашай інтэрнацыянальнай краіне? Хто ім затыкаў рот? Ніхто і ніколі.

Чаго ж яны хочуць? А хочуць яны выцясніць "беларусаў" з літаратурнай прасторы Беларусі, стаць духоўнымі лідарамі нашага

народу, манапалістамі і г.д. Думаю, што так не атрымаецца. Не дапаможа ні раскручаны “брэнд” маладога Курэйчыка, ні напорыстая самаўпэўненасць. Ёсць дух. Ёсць гісторыя і перспектыва. За нашай спіной Янка Купала і Якуб Колас, Уладзімір Караткевіч і Міхась Стральцоў... Мы – не нацыяналісты. Мы – традыцыяналісты ў разумным здаровым сэнсе гэтага слова. Мы любім свой народ і не хочам ні з кім канфліктаваць.

А жыццё працягваецца. І кожны год у высакародных еўрапейскіх аленьяў ападаюць прыгожыя вятвістыя рогі...

***

"Думаць – гэта самая цяжкая праца". Генрых Форд.

***

Славуты амерыканскі вынаходнік Томас Алва Эдысан пражыў 84 гады і зрабіў звыш 1000 (!) адкрыццяў у самых разнастайных галінах навукі і тэхнікі. Гэты незвычайны чалавек нават сваёй смерцю здзівіў, уразіў сучаснікаў, падкінуў чарговую галаваломку. Апошнімі ягонымі словамі былі: “Як тут добра...”. Але дзе “тут”? Тут – на гэтым свеце? Альбо – тут – на тым? Ніхто пакуль што не можа адказаць. Чалавецтва чакае тэлефоннага званка ці якога іншага сігнала з таго свету. Не можа ж быць, каб Эдысан і “там” не вынайшоў якую-небудзь мудрагелістую штуковіну.

Містэр Эдыса–а–ан!!!

***

“Цуд не супярэчыць Прыродзе. Цуд супярэчыць таму, што мы аб ёй ведаем”. Блажэнны Аўгусцін.

***

"Мы жывем, пад собою не чуя страны". Ганна Ахматава. Прыпыніцеся, беларусаманы, на хвілінку, унікніце ў гэтыя радкі.

***

Тры цікавыя моманты расійскай самаіндэфікацыі. Стваральнік рускай літаратурнай мовы геніяльны паэт Аляксандр Пушкін – прамы нашчадак па матчынай лініі афрыканца Ганібала. Самае папулярнае рускае імя Іван бярэ свой карань ад яўрэйскага імені Іаан. Вялікая руская рака Волга, “мать родная”, як спяваецца ў

народнай песні, упадае ў бяссточнае Каспійскае мора-возера, г. зн., не ўпадае ў Сусветны Акіян.

Сапраўды, як любіла казаць расійская імператрыца Екацярына Вялікая (немка па нараджэнні), “усе мы – Евiны дочки”.

***

– Загадай прынесці пахмяліцца, пан палкоўнік. Галава, як трэснутая макітра на плятні ў бабы Гарпіны.

– Хмяліцца ты будзеш у ляхаў.

– Ха-ха-ха. Ты што, барын? Скажы, каб цыганка Сцепаніда танцавала перад намі, як учора.

– Танцаваць ты будзеш у ляхаў.

– Ды ты што, ваўчыная твая пыса?! Усю ўманскую гарэлку выжлукціў і з глуздоў з’ехаў?!

Гонта прутка ўскочыў з мяккіх каляровых кажухоў, на якіх заваліўся спаць з учарашняга п’янага вечару, але ззаду рэзка і балюча схапілі-ламанулі рукі, ударылі ў твар цяжкім кулаком... Успыхнула ўваччу...

– Яго і ягонага саламянага гетмана Залізняка павязем да генерала Крачэтнікава. Так загадана, – сказаў палкоўнік Крывы сваім людзям, салдатам і конюхам, – Пагуляў Іване ва Ўмане і – досыць. Пэўна, і здохнеш не пахмяліўшыся. А калі хмяліць будучь, то агнём і бізуном.

– Чаго стаіцё, быдлё?! – раптам вызверыўся ён, – Да кошу! (Арыштаваць. Аўтар). Вязаць яго!

Спалоханыя салдаты хуценька прынеслі з вуліцы ў хату сплечены з тоўстых вярбовых дубцоў доўгі кош-мяшок, у які ўвапхнулі Івана Гонту. Иван быў рослы казак, і давялося яму падкурчваць ногі.

– Гарэлкі мне! – люта крыкнуў палкоўнік Крывы свайму дзеншчыку чарнагалаваму касаваценькаму башкірцу Мустафе. Піў цёплую жоўтую гарэлку, загрызаў кіслым гарбузом, глядзеў, як туга перавязваюць кош, у якім адразу аціх, ацверазеў, збялеў тварам Гонта, моцнымі смаленымі вяроўкамі. Так скончылася “вялікае гулянне” Івана Гонты, так у 1768 годзе захлынуліся ў крыві гайдамаччына і каліўшчына – няспраўджаныя надзеі украінскага хлопства на сваю зямлю і волю.

– Ты ж праваслаўны, як і я, барын. Навошта ж аддаеш мяне ляхам? – сказаў Гонта генералу Крачэтнікаву, – Царыца ж

Кацярына універсал напісала, каб біць ляхаў-канфедэратаў, а нам, братам вашым, волю даць.

Крачэтнікаў доўгім цяжкім позіркам паглядзеў на былога сотніка ваяводы Патоцкага:

– А ты універсал той чытаў?

– Не. Бандурысты ва Ёмане спявалі.

– Бандурысты спявалі, – крыва ўсміхнуўся генерал, – Шалудзівы пёс табе выў-спяваў. Шмат людзей парэзаў ва Ёмане?

– Шмат, – з адчайнай лютай весялосцю адказаў Гонта, – І жанчын рэзаў. І дзяцей. І старых тоўстых, як кабаны, паноў. Паверыш, барын, у крыві іхняй мы купаліся. Налівалі ў стаўкі пад вішнямі іхняй сабачай крыві і купаліся. А на пане Кучэўскім, што ў Лісянцы быў за ваяводу, мы верхам, як на кані, каталіся. Паклалі яму на спіну сядло і ездзілі. Добра на чатырох лапах бегаў пан і нават іржаў па-конску. Пагарцавалі на ім, а потым пікамі закалолі.

– Хопіць, – махнуў шырокай смуглай рукой, на якой ярка свяціўся залаты пярсцёнак, генерал.

– Мы з табой адной веры, – гнуў сваё Гонта, – За што мяне ляхам аддаеш?

Генерал Крачэтнікаў моўчкі ўдарыў яго ў зубы.

Залізняка, як падданага расійскай кароны, адхвасталі бізуном і саслалі ў Сібір. Івана Гонта разам з ягонымі сябрукамі аддалі польскім войскам, якія ў звязку з рускімі змагаліся на Украіне супраць паўстанцаў-канфедэратаў. Павезлі скрываўленага сотніка ў мястэчка Сербы, дзе рэгіментар Ксаверы Браніцкі надумаў учыніць страшнае пакаранне...

Усю дарогу ўспаміналіся Івану вогненна-п'яныя дні і ночы ва Ёмане, калі тысячамі рэзалі шляхту, адеякалі шаблямі і сякерамі рукі і ногі, запрагалі ў ёрмы ксяндзоў, узнімалі на пікі дзяцей і жанчын, трупамі забівалі калодзежы – аж дваццаць тысяч людю наклалі. Прыцягнулі да яго маладзенькую пані і маладзенькага чарнарусага пана, мужа з жонкаю, спыталіся: "Як катаваць іх будзем?" Цяжкім звярыным вокам зірнуў Гонта на палонных, загадаў маладзенькаму шляхціцу:

– На калені перада мной, чарвяк! Сёння я – пан!

Шляхціц то бялеў, то чырванеў, абліваўся потам.

– Ну, змяёк! – узвіў чырвоную шаблю Гонта, – Не паклонішся, жонку казакам аддам!

У горле ў шляхціца нешта забулькавала, ён глядзеў на Гонта як

на пякельнага д'ябла, пачаў павольна згінаць спіну.

– Кшыштаў! – ірванулася ў чэпкіх казацкіх руках-абцугах пані,
– Не смей! Праклянупа! Кшыштаў!

І плюнула Гонту ў твар.

У Сербах па загаду Браніцкага са спіны ў Гонты знялі дванаццаць палосаў скуры, "разбіралі яго па костачках і па пальчыках", а ён хрыпла смяяўся:

– От казалы: буде болити, а воно ни крышки не болють, так наче блохи кусають".

А генералу Крачэтнікаву той ноччу прысніўся сон – вынырнуў з крывавага стаўка бяскуры Гонта, схапіў генерала за залаты каўнер, закрычаў-завуў:

– Завошта мяне ляхам аддаеш?!

***

– Чаму Ісак Ньютан нарадзіўся і здзейсніў свае геніяльныя адкрыцці на Брытанскіх астравах, а скажам, не на астравах Ціхага Акіяну?

– Таму што на Брытанскіх астравах растуць яблыні.

– ???

– Не падумайце толькі, што мы расісты. На трапічных астравах Ціхага Акіяну таксама магло нараджацца мноства Ньютанаў. Яны там і нараджаліся. І садзіліся пад дрэвамі мысліць. Але ў какосавых пальмаў надта цяжкія плады.

***

Шумна і пампезна адзначыў Санкт-Пецярбург сваё 300-годдзе. Былі высокія госці з усяго свету. Адкрылі шмат новых помнікаў, у тым ліку, некалькі – заснавальніку горада Пятру Вялікаму. Забыліся толькі пра хоць які-небудзь помнічак ці мемарыяльную дошку прыгонным сялянам, на касцях якіх вырасла Паўночная Пальміра. А так там нават помнік птушцы (!) ёсць – Чыжыку-Пыжыку.

Дарэчы, наш Менск-Мінск прайшоў праз такую дату (трыстагоддзе) за 13 гадоў да Кулікоўскай бітвы, у 1367 годзе.

***

Тлумачальная запіска вучня 7 "Г" класа Вовы Сялёдка, які, "заваліўшы" дыктант па рускай мове, аб'явіў сябе антыкамуністам:

"Я русский не выучил только за то, что им разговаривал Ленин".

***

Давайце перасяляцца на Марс! Марсіянскі год доўжыцца аж 687 дзён, і ўсе мы там памаладзем. Мне, напрыклад, будзе толькі 32 гады! На Марс! Ляцім на Марс!

***

Паэты, кучаравыя і лысыя, сядзяць за чаркаю, патрохі п'юць, весела скардзяцца адзін аднаму.

– Не друкуюць, – кажа лысы, – А калі й друкуюць, то не плоцяць ганарар. А калі надрукуюць, заплоцяць ганарар, то не чытаюць. Русіфікацыя заела. Усё! Хопіць з мяне. Паеду ў вёску, прыдбаю сабе хатку, супакою нервы. Буду трусоў гадаваць.

– Вазьмі мяне з сабою, – просіць кучаравы, – І я паеду. Я з дзяцінства трусоў люблю. Вазьмі мяне, браце.

– Згода. Бяру, – усміхаецца, ляпае сябрука па плячы лысы, – Пакуй рэчы, калі яны ў цябе ёсць, і паедзем мы з табою, братка, з русіфікацыі ў трусіфікацыю.

Так сядзяць яны над рэчкаю да самай ночы, і з цёплай цемры глуха даносіцца: "Русіфікацыя... Трусіфікацыя...". І наадварот. А далей – нерэзборліва... Му... Бу... І гэтак далей, гэтак далей...

***

Маналог п'янага паэта: – Не пішы... Не кажы... Не думай... А для чаго мне тады галава дадзена? Цвікі ёю забіваць? Дык я ж, як мая жонка абсалютна верна гаворыць, не малаток.

***

Маналог цвярозага прэзаіка, які заблудзіўся на вуліцах восеньскага начнога райцэнтру: – Густой бывае не толькі проза, але й грязь.

***

Маналог меліяратара: – То асушвай балоты. То не асушвай. То Зорку Героя даюць. То адбіраюць. А за балота Іван Мележ Ленінскую прэмію схапіў. (Маецца на ўвазе раман "Людзі на балоце". Аўтар). А Венецыю на балоце пабудавалі, каб ад вар... цьфу ты!... каб ад варвараў хавацца. Што мне рабіць? Пайду –

вып'ю. І пайшлі вы ўсе ў балота.

***

Стары баран перад тым, як яго павядуць на бойню, горда кажа маладзенькім авечачкам: – Гэта – помста. Нам помсцяць за тое, што ў 16-ым стагоддзі ў Англіі нашы мужныя продкі паелі людзей.

– Ах! – уражана крычаць авечачкі і губляюць прытомнасць.

– Гэта – помста, – натхнёна працягвае стары, – Гнюсная помста. Лордам патрэбна была воўна, і яны зганялі сялян з іхніх надзелаў, пераўтвараючы надзелы ў пашы для нашых прадзедаў. Ужо цэлыя суткі я ведаю гэта! Учора Джон-пастушок чытаў падручнік па гісторыі. Я на свае вушы чуў, як Джон чытаў: ”Авечкі паелі людзей”. Гэй, інквізітары?! Дзе вы? Я не баюся вас!

***

“Расія – краіна з непрадказальным мінулым“(!) – акадэмік Юрый Палякоў.

Баявік

Радавы расійскага войска Іван Байкоў вызначыўся падчас удалай “зачысткі” ў Грозным, атрымаў кароткатэрміновы адпачынак і прыбыў у родную вёску на Смаленшчыне. Выпілі па чарцы-другой са швагерам Васілём Сямёнавічам, пайшлі ў лес у грыбы. У швагера вулічная мянушка Картавень, бо з дзяцінства не вымаўляе літару “р”.

– Пойдзем вунь у той бор, – радасна тыцнуў рукою Іван убок барка, што сінеў за полем.

– Не, у той бой не пойдзем. Там ужо Белаюсія, – бадзёра адказаў Картавень, – Ідзі за мной, у Ясію.

У лесе рэзалі сыраежкі, лісічкі, махавічкі... Было весела. Раптам швагер прарэзліва крыкнуў: “Баявік! Баявік! Яшчэ баявік!”, упаў на калені і пачаў ліхаманкава, бо быў заядлым грыбніком, рваць з каранем, кідаць у кошык цёмнагаловыя баравікі.

Іван Байкоў, як стаяў, пластом рухнуў на лясную прэлюю ігліцу, абшчапіў галаву рукамі, уплшчыўся ў зямлю.

Картавень лоўка перакідаў у свой кошык усю баравіковую сямейку, здзіўлена зірнуў на Івана:

– А ты чаго, б'ят, язлэгся?

– Цьфу ты, Сямёнавіч! Цьфу ты, Картавень! – злосна выдыхнуў, прутка ўскочыў на ногі Байкоў. Твар у яго быў гнеўна-чырвоны, – Баявік... Баявік... Верашчыш, як быццам табе на яйцо наступілі. Я падумаў, гэта – чачэнцы.

***

Што такое гісторыя і што такое гістарычная літаратура? Адказваю сюжэтам свайго новага рамана. Ішоў на чужыя землі з велізарнейшай незлічонаю ардою-саранчою хан, і ўсім, хто не скарыўся, хто не пакланіўся яму, была хана. Вось і ўсё.

***

Мне – 63. А недзе толькі пачынаецца, разгараецца і пакрысе пашыраецца нейчы Сусвет. Нехта толькі што нарадзіўся; у яго ёсць маці і бацька, дзяды і бабкі; у яго яшчэ будуць школьныя сябры і школьныя настаўнікі, сустрэчы, знаёмствы, дарогі... Ён яшчэ будзе вучыцца хадзіць, чытаць і пісаць, плаваць, карыстацца кампутарам, цалаваць дзяўчат... Ён як той баравічок, што толькі праклюнуўся праз густы зялёны мох на сонечнай баравой палянцы. Што й казаць – зайздошчу яму.

***

Ліст ад цара Івана Грознага ўсім шахматыстам планеты Зямля і астатніх планет. “Так як я памёр у час гульні ў шахматы ў 1584 годзе і не дагуляў партыю з лекарам-нямчынам, выклікаю з таго свету ўсіх вас на спаборніцтва. Асабліва хачу згуляць з Гары Каспаравым. Калі Гары ў мяне выйграе – аддам яму Казань. Калі ж выйграю я...”. Тут ліст неспадзявана абрываецца. На зваротным баку ліста царскай рукою (рука дрыжала ці то ад гневу, ці то ад хваробы) напісана: “Указ маім апрычнікам, калдунам, магам і прочая, прочая. Выкапаць з магілы і ажывіць Малюту Скуратава”.

***

– Калі з’явіліся альпіністы? Пэўна ж, з часоў Ганібала, як ён са сваім войскам, са сваімі баявымі сланамі пералез цараз Альпы.

– Ды не! Што твой Ганібал? Першы альпініст – мой прадзед Піліп. Бачыш вунь тую высокую-высокую бярозу? Два разы ў месяц, у аванс і ў палучку, мой дзед залазіў туды. ”Заначку” ад сваёй жонкі Куліны хаваў у шпакоўню.

***

Завітаў у мой гародчык госць з палеаліту. А дакладней, гэта я завітаў да яго, бо тут, на марэнных узгорках каля Заслаўя, ён жыў ужо амаль адзінаццаць тысяч гадоў.

Капала мая жонка Зінаіда зямлю на дачы, саджала кветкі, і раптам з-пад рыдлёўкі выскачыла-вывернулася крамянёвае рубіла...

Які чалавек зрабіў цябе?

Якім людзям служыла ты?

Аб чым думалі яны, далёкія-далёкія людзі, гуртом седзячы вакол вечаровага вогнішча?

Шумеў лес. Зіхцелі ў цёмным небе зоркі, як вочы рысяў і ваўкоў.

О, жудасць часу! Як далёка вы ад мяне. Як не ведаю я вас. А ў руках – крамянёвае рубіла...

Яно ляжыць на маім пісьмовым сталё і маўчыць. Яно адпачывае, бо столькі нарабілася на сваім доўгім вяку. І майская муха дваццаць першага стагоддзя, што заляцела ў мой пакойчык праз фортачку, кружыцца-кружыцца над ім, але чамусьці баіцца на яго сесці.

***

Пачатак 50-ых гадоў XX стагоддзя... Урок гісторыі ў вясковай беларускай школе. Настаўнік у чорных стаптаных валёнках, у сцёртым зялёным фрэнчы “пад Сталіна” указкай, што выразана з маладзенькай яблыні ў суседнім “паліцэйскім” садзе, тыкае ў геаграфічную карту, пытаецца:

– Хто скажа, якія тэрыторыі адыйшлі да Саюзу Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік пасля разгрому фашысцкай Германіі?

– Я! – борздзенька ўскідвае руку Мішка Мацюшонак, гарбаценькі хлопчык з прыгожым тонкім тварам.

Але настаўнік робіць выгляд, што не заўважае ягоную руку. Яму край як трэба, каб адказала на гэта пытанне Рая Захарук, бо Раін бацька, падслепаваты калгасны рахункавод Цімох, прыйшоў на ўрок, сядзіць на апошняй парце і хоча паслухаць, як дачка выдатна адкажа і заробіць чарговую “пяцёрку”. Для яго і праводзіць “адкрыты ўрок” настаўнік, але ж гэты Мішка...

Усе ведаюць, што Раю цягнуць на залаты медаль. А Захарук пасля ўроку пойдзе з настаўнікам у калгасную кантору. Там паміж

экспанатаў заможнага жыцця, снапоў ільну і жыта, іх чакае амаль поўны графін халоднага самагону.

Настаўнік пачынае з ноў:

– Хто адкажа, якія тэрыторыі...

– Я! – як зайчык з травы, зноў выскаквае Мішка.

“Стукнуць бы ўказкай па гэтай гарбаціне”, – паныла думае настаўнік. У яго баліць пячонка, сохне ў роце. Ён павольна падыходзіць да Мішкі, глядзіць у сінія шчырыя вочы і цвёрдым голасам гаворыць, быццам сячэ калунум бярозавыя дрывы:

– “Я” – апошняя літара ў алфавіце. Запомні гэта, Міхаіл.

Так выхоўвалі калектывістаў.

Холад жыцця

Ёсць холад жыцця. Ёсць мароз, ад якога ледзянее, трашчыць сэрца...

Яны пажаніліся ў 1953 годзе, гэта значыць, у год смерці Сталіна.

Дваццаціпяцігадовы кучаравы Пятрок і васемнаццацігадовая сінявокая тоненькая Антанінка. Вяселле было шматлюднае, але ціхае. Песень не спявалі – памёр правадыр, якія могуць быць песні!? Валодзю Крывога, які спрабаваў быць зацягнуць “По диким степям Забайкалья», выгналі з-за стала. Валодзя пакрыўдзіўся і пабіў вокны ў сваёй хаце.

Жылі дружна, люботна. Пятрок рабіў на трактары, Антанінка была даяркай. Завяліся дзеці – трое белагаловых хлопчыкаў. “Мая жонка – удаліца, – хваліўся Пятрок, – Дзеці з яе, як качаны капусты, выкочваюцца”.

Праз дзесяць гадоў у Антанінкі адняліся ногі. Ведама – штодзённая цяжкая работа; зімой і летам па калена ў гразі ды ў гумовых ботах...

Пятрок вазіў яе ў Клічаў, у Бабруйск. Не дапамагло. А праз пяць месяцаў Антанінку і наогул паралізавала. Яна нерухома ляжала на ложку і цёмнымі, нейкімі шклянымі вачыма глядзела ў столь. Хлопчыкаў забрала ейная бяздзетная сястра.

Кожную раніцу Пятрок ціха ўставаў са сваёй халоднай раскладушкі, прыносіў з калодзежа вядро вады, ставіў яго ля парога і гучна казаў, павярнуўшыся тварам да ложка, адкуль даносілася ледзь чутнае палахлівае дыханне Антанінкі:

– Калі ты ўжо здохнеш, калода гнілая?

І гэтак – кожную раніцу. Гэтак – дзевятнаццаць гадоў. Да самай яе смерці.

***

Існуе такое гістарычна-прававое паняцце – “Свяшчэнныя рэчы Рыма”. Імі былі гарадскія брамы, гарадскія сцены, посуд і адзенне жрацоў. Іх нельга было прадаваць, аддаваць у залог. І ўсё. Патрыятызм, любоў да роднай зямлі, вернасць роднай мове падразумяваліся самі сабой, былі паўсядзённа-звычайнымі, як вада, як паветра і сонечнае святло.

***

А ведаеце, чым падобныя сённяшні “сярэдні клас” і “сярэдні клас” (рамеснікі, гандляры, дробныя землеўладальнікі) старадаўняга Рыму? Правільна, яны збіраюць, копяць грошы. Толькі сённяшнія, скажам так, умерана багаценькія збіраюць грошы, каб купіць аўтамабіль, а тыя, рымскія, “трэслі панчоуху”, каб прыдбаць сабе раба. Гэта прыкладна аднолькавая фінансава-маральная акцыя – купіць новы аўтамабіль, або купіць новага раба.

Вось і мяркуйце, колькі рабоў (пры вашых сённяшніх прыбытках і калі б вы – уключайце фантазію! – з’яўляліся свабодным рымскім грамадзянінам) вы б змаглі купіць за ўсё сваё жыццё.

***

З лёгкай рукі, а, дакладней, з лёгкага белетрыстычнага п’ера Эрнеста Хемінгуэя сучасныя пісьменнікі, паказваючы палавы акт, пішуць: “Яны займаліся любоўю”. А вось у грэцкім свеце, у грэцкім старадаўнім класічным Сусвеце любоў-каханне існавалі асобна ад сексу.

***

Жыццяродны студэнт з Непалу, што вывучае рускую мову ў адным з мінскіх інстытутаў, вывучыў некалькі слоў і бадзёра вітае ў інтэрнацкім калідоры свайго чарнатварага калегу з Эфіопіі:

– Добрый утр, эфіёптваю маць!

Абодва студыёзусы весела смяюцца.

***

Добры шчодры Дзед Мароз мае цудоўную ўнучку – Снягурачку. Але далёка не ўсе ведаюць, што ў славутага дзеда ёсць унук. Якое ж ягонае імя? Няўжо, Адмарозак?

***

Ужо зрабілася звычайным, што нашу беларускую літаратуру і нас, пісьменнікаў, жорстка бязлітасна крытыкуюць. (“Так называемые “ пісьменнікі” – Пётр Дзянісаў; “Авторы ничтожнейших книжонки” – Яўген Росцікаў; “Ведь не читают же, не читают Вас, Нил Семенович...” – Барыс Ляпёшка і г. д.)

Што сказаць? Нікому не падабаецца, калі яго крытыкуюць. Тым больш, што нехта не чытае й Ляпёшку.

Мы – гук (звук) народа. Узнёсла сказана? Магчыма. Як пісаў паэт ХІХ стагоддзя Адам Гурыновіч:

*Не я няю. Народ Божы
Даў мне ў песні склад прыгожы.*

Прывяду нашым нястомным крытыкам два жыццёвыя факты, якія мацуюць пісьменніцкі аптымізм.

25 – 30 тысяч людзей выйшла на пахаванне Васіля Быкава. Пры ўсім іншым у гэтым бачыцца павага нашага народу да мясцовай літаратуры.

І – яшчэ. Ля самых вытокаў беларускай дзяржаўнасці ў студзені 1919 года стаяў беларускі пісьменнік Цішка Гартны (Зміцер Жылуновіч) са сваім славутым беларускамоўным “Маніхвэстам”. Ён жа ўзначаліў першы беларускі рабоча-сялянскі савецкі ўрад.

Нам ёсць што помніць, ёсць чым ганарыцца.

***

Матчына любоў! Няшчасны чалавек, якога абмінуў цёплы вецер гэтай любові. Матчына любоў! Не трэба тлумачыць, што гэта такое. Але ж...

У 780 годзе на візантыйскі трон узыйшоў пасля смерці свайго бацькі Льва ІV імператар-малалетак Канстанцін VI. Рэгентшай пры сыне стала ягоная маці Ірына. Тады былі нялепшыя часіны Візантыі. (А калі яны былі добрымі? Можа, толькі пры Юстыніяне Вялікім). З поўначы ў імперыю ўварваліся полчышчы балгараў. Канстанцін VI павёў войска супроць іх і быў разбіты. Спроба

рэваншу ў 796 годзе таксама аказалася няўдалай. Імператар плакаў ад бяссілля і крыўды... Што б у такім выпадку зрабілі 99 мацярок са 100? Выцерлі б сынавы слёзы, умацавалі ягоную душу...

Ірына загадала асляпіць (!) свайго роднага сына, і ў 797 годзе Канстанціну VI вырвалі вочы.

***

У 1493 годзе нарадзіўся Парацэльс (сапраўднае імя – Піліп Аўрэол Тэафраст Бамбаст фон Гагенгейм), славыты ўрач, які падвергнуў перагляду ідэі старадаўняй медыцыны і пісаў і выкладаў не на ўсясільнай у той час латыні, а па-нямецку. Вось што ён сказаў аднойчы:

– Я ведаю, я не з тых, хто гаворыць людзям да іх спадабы. Я грубы чалавек, народжаны ў грубай краіне. Я вырас у сасновых лясах і, магчыма, атрымаў у наследдзе іхнія іголки.

Кожны з нас носіць у сваёй душы свае іголки.

***

Ёсць прымаўкі, сэнс якіх ляжыць як бы на паверхні сказаных слоў; ён зразумелы, яго не патрэбна расшыфроўваць, тлумачыць. “Альбо пан – альбо прапаў”. Упэўнены, што вы хоць аднойчы чулі такое. Рашучы імпэтны чалавек, чалавек з нашай гісторыі, грамадзянін ВКЛ ці Рэчы Паспалітай (у Расіі не было паноў) адразу ўстае за гэтымі словамі. Ён не баіцца смерці, гатоў загінуць, але дасягнуць пастаўленай мэты. Гэты чалавек не жадае быць рабом. Ён, толькі ён адзін – уладар свайго лёсу! І яшчэ – Бог. А Богу імпануюць адважныя людзі.

Гэта не картачны гулец, не мільгатлівы сліньцявы лавелас, хоць ён можа і ўмее вельмі моцна прыціснуць да сваіх шырокіх грудзей прыгожую пані... Гэта не грубы тупы самец, філасофія якога грунтуецца на прымітыўна-звярынай прымаўцы: “Як дзялы? Як у Польшчы. У каго большы (вы разумееце, аб чым ідзе гаворка. Аўтар) – той і пан”.

А ў Польшчы, а ў Вялікім княстве Літоўскім, Рускім і Жамойцкім было вось як... Перанясіцеся ў 15 ліпеня 1410 года. Станьце на калені. Схіліце галаву. Супакойце сэрца, што ад хвалявання бухае ў грудзях, хоць супакойце яго можа толькі смерць.

Грунвальдскае поле... Грунвальдскія ўзгоркі... Грунвальдскае

неба... Дзесяткі тысяч узброеных, закаваных у сталь і ярасць людзей. Іржанне коней. Зыкі труб. Палякі, літоўцы, беларусы, украінцы, рускія, татары, чэхі, немцы... Чаканне смяротнага бою. Трапятанне сцягоў. З аднаго боку – Белы арол і “Пагоня”. З другога боку крыжацкія сцягі – чорны крыж на белым полі, белая паласа на чырвоным полі, белы леў з жоўтай каронай, а пад ім чорны крыж...

Ты – дваццацігадовы драб-зброяносец з Торуня. Вакол цябе стаяць на каленях такія ж маладыя і нецярплівыя, як ты. Шуміць над схіленымі галавамі зялёны бярозавы гаёк...

Кароль Польшчы Уладыслаў–Ягайла лёгка ўдарыў цябе па плячы аголеным мячом, сказаў: ”Выцерпі гэты ўдар дзеля госпада Бога і святой Марыі, але болей нікому не даруй ніводнага ўдару” і падвязаў табе рыцарскі пояс. І – на каня! І ў бой! Ты – рыцар! Ты – шляхціц! Ты – пан! Толькі ад цябе залежыць зараз твой лёс! І ад Бога. А Бог любіць адважных.

О, як б’еца ў вочы гарачы вецер Грунвальда. Ужо, напароўшыся на бязлітасныя вострыя коллі лоўчых ям, енчаць наперадзе ў дымнай імгле людзі і коні. Ты ляціш на кані. Ты – малады, моцны і нібы крылаты. Ты б’еш ворага ў чырвоны распараны твар сваёй светлай шабляй. Ты абараняеш сябе і Радзіму. І – наперад! Толькі наперад! Альбо пан – альбо прапаў.

Доўгая кропка

З усёй адказнасцю заяўляю, што беларускія паэты – самыя вясёлыя людзі ў свеце. Мала іх друкуюць, мала іх чытаюць, плоцяць ім мізэрныя ганарары (не толькі на гарэлку, нават на чай не хапае!), а яны жывуць, не пераводзяцца. І (запэўніваю вас) жыць будуць, бо такія яны ўжо мароза і засухаўстойлівыя стварэнні. Там, дзе выжывае адзін наш паэт, даўно б пайшлі ў камерцыю альбо ў дворнікі пяць (к прыкладу) французскіх паэтаў.

Неяк мой родны дзядзька Васіль Сцяпанавіч Дайнека, цвёрдакаменны інтэрнацыяналіст, сказаў мне:

– Лёня, а навошта ты пішаш? Ну, вершы свае, расказікі... Быў жа і ёсць Пушкін.

– А таму, дзядзька Васіль, я пішу, як вы правільна кажаце, свае расказікі, – адказаў я, – што пра Вашага бацьку, а майго дзедка Сцяпана Іванавіча Пушкін Аляксандр Сяргеевіч не напісаў ні слова, а я сачыніў цэлую паэму. “Ключ” называецца. Вы яе нават

неяк чыталі.

Цвёрдакаменны інтэрнацыяналіст паглядзеў на мяне з нейкім здзіўленнем і падазронасцю.

Але што гэта я ўсё пра сябе ды пра свайго дзядзьку? Раскажу я лепш вам вясёлы выпадак з жыцця цудоўнага паэта, паэта, як у нас кажуць, ад баразны і жытнёвага поля, Антона Бялевіча. Самабытнейшы чалавек! З гумарам, з беларускай усёперамагальнай наіўнасцю.

Антон Пятровіч меў такую традыцыю – закончыўшы пісаць чарговы твор, ён ставіў “доўгую кропку”. Для тых, хто не здагадаўся, растлумачу. Ён некалькі дзён піў віно. Піў, трэба зазначыць, культурна, са смакам. І вось неяк падчас стаўлення гэтай самай славутай доўгай кропкі лёс прывёў Антона Пятровіча (О, гэты непрадказальны паэтычны лёс!) у мужчынскі туалет, што знаходзіцца ў скверы побач з тэатрам Янкі Купалы. Упэўнены, што мінчукі добра ведаюць гэту такую неабходную ў адпаведных жыццёвых калізіях установу.

У той час там у кабінах стаялі металічныя урны з даволі вострымі краямі. І які толькі Кулібін дадумаўся да такога? Антон Пятровіч (не забывайце, што паэт ставіў “доўгую кропку”) меў неасцярожнасць параніць аб урну (!) тое далікатнае месца чалавечага арганізму, на якім усе мы сядзім. Спалоханы творца адразу ж борздзенька нацягнуў штаны і рвануў на таксі дадому. Там (жонка ўжо, вядома ж, спала) пачаў ліхаманкава займацца самалячэннем – рваў газеты і, нагнуўшыся перад люстрам, што стаяла ў прыхожай, старанна заклеіваў сваё траўмаванае далікатнае месца. Паспачуваем чалавеку. Чаго не бывае ў жыцці, асабліва ў творчым жыцці! Але развязка майго мінітвора – наперадзе.

Раніцой паэтава жонка (муза, пасія, як там яшчэ?) выйшла са спальні і адтуль пачуўся здзіўлена-ярасны крык:

– Антон, а хто гэта старымі рванымі газетамі ўсё зеркала заклеіў?!

***

Спяваюць і таньчаць. І плешчуць у ладкі.

Пупкамі прыгожыя круцяць дзяўчаткі.

Махае вясёлаю палачкай Фінберг.

Усё як у казцы. Усё як у фільмах.

Усё звышэфектна і адмы слова.
Карціну, больш яркую, не намалюю.
Забыліся, праўда, пра дробязь малую –
Слова “базар” не славянскае слова.

***

“Май мужнасць прыняць Свет такім, які ён ёсць. Калі можаш нешта змяніць – мяняй; не можаш – прымірыся і пастарайся ацаніць тое, што маеш”. Біблія.

2. У пошуках сератаніну

***

Сератанін – гармон шчасця. Там, дзе яркае неба і сонца, дзе сіняе цёплае мора, дзе круглы год цвітуць кветкі, людзі знаходзяць сератанін. Вось чаму яшчэ ў другім стагоддзі новай эры ішлі готы з халоднай суровай Балтыкі да Чорнага мора. Вось чаму мільёны змучаных чэргамі і палітінфармацыямі савецкіх грамадзян хто з прафсаюзнай пуцёўкаю ў руках, хто “дзікуном” ірваліся ў Крым. І вось таму ж у маім сумбурным жыцці з’явіўся Кіпр...

*Цудоўны край! Чароўныя дзянькі!
Ёсць мора тут! Хоць і не знойдзеш рэчку.
Гарачы самабытны востраў Кіпр.
Тут і вароны каркаюць па-грэцку.*

***

“Я не навучыўся любіць Радзіму з заплюшчанымі вачыма”.
Пётр Чаадаеў.

***

“Кожны знікае з жыцця з адчуваннем таго, што ён быццам толькі што нарадзіўся”. Эпікур.

***

У 453 годзе падчас вяселля з прыгажуняй Ільдывонай раптоўна памёр грозны правадыр гунаў Аціла. Адразу пасля вяселля ён планаваў ударыць сваімі полчышчамі па Візантыі, бо імператар Маркіян адмовіўся плаціць яму даніну.

А роўна праз 1000 гадоў (у 1453 годзе) рухнула, сыйшла з гістарычнай сцэны Візантыйская імперыя.

А роўна праз 500 гадоў (у 1953 годзе) спусціў дух савецкі дыктатар Іосіф Сталін.

Бясконцы ланцуг дат! Але ў датах гэтых, у іхнім чаргаванні ёсць, калі задумацца, прыгледзецца, нейкая заканамернасць, нейкі злавесны рытм.

***

Барацьба ідэй ідзе не толькі ў друку, у парламентах, у электронных СМІ, але й на сценах дамоў, на платах...

Едучы на дачу, прачытаў на бялюткай сцяне тры вялізныя чорныя літары – РНЕ, г.зн., “Русское национальное единство”. Праз два дні ехаў з дачы дадому і на той жа самай бялюткай сцяне ўбачыў дапіску да трох ранейшых літар. Нейчая рука вывела: РНЕ = нос у гаўне!

***

Аказваецца, аж 25 мільёнаў грамадзян Злучаных Штатаў Амерыкі дома размаўляюць не на англійскай мове.

***

Мае нядобразычліўцы ў друку называлі і называюць мяне “алкагольным баронам”. Што ж, няхай будзе так. Я, пакуль хапае сіл, не звярну з абранага шляху. Гэта – наследнае. Мой незабыўны бацька Марцін Сцяпанавіч часцяком гнаў самагонку то ў нашым садзе за хатаю, то ў лесе, хаваючыся ад міліцыі. Я, малы, заўсёды круціўся ля яго, дапамагаў, чым мог. Ужо тады я зразумеў, што ў нашых прыродных умовах, пры нашым менталітэце гарэлка – самы народны прадукт. І ніхто мяне не пераканае ў адваротным. Мой дэвіз: “Пі. Яшчэ купі. Ведай сваю норму”. І ўсё. А калі крычаць пра шкоду алкаголя... Можна зарэзаць свінню, падсмажыць кавалак сала, з’есці яго і... памерці ад халецысцыту. Можна ўтапіцца (не трэба акіяну) у чайнай лыжачцы(!) вады.

Нафта скончыцца, газ высмакчуць з нутра планеты, а гарэлка будзе заўсёды, пакуль пладаносіць, нараджае хлебны колас зямля, пакуль некаму хочацца паспяваць, а некаму хочацца паплакаць. Дык будзем!

***

– Надзёжа-князь, там на тваім двары нейкі просталюдзін стаіць, у твой церам просіцца.

– Просталюдзін? У мой церам? Зусім абарзеў народ. Хто такі?

– Кажа, Юрый.

– Я таксама Юрый. Юрый Даўгарукі.

– Ён – Юрый, але не князь. Мэр маскоўскі.

– Што за мэр?

– Не ведаю. Пэўна, тваё княскае брашно-багацце мерае.

– Ладна, пусці. Але пільнуй, каб не сцягнуў што-небудзь. Залатыя лыжкі схавай.

(У церам уваходзіць Юрый Лужкоў, здымае кепку).

– Чалом б'ю прасветламу князю. Народ, людзі праваслаўныя абралі мяне мэрам горада, які ты, слаўны князь, заснаваў.

– Гэта часам не твой прадзед уздоўж Масква-ракі мае лужкі абкошваў?

– Спытаю ў сваіх біёграфыў. А зараз, надзёжа-князь, я, мэр маскоўскі, і ўсе масквічы запрашаем цябе наведаць Белакаменную, ступіць княскай нагою на плошчу Чырвоную, убачыць вежу Спаскую, палюбавацца на сталічную прыгажосць. Дазволь даведацца, якая ў цябе світа? Ці хопіць для яе гарадскіх гатэляў?

– Світа ў мяне маленькая. Усяго тры тысячы баяраў. А першы мой баярын, начальнік маёй світы – Ленін.

– Ленін? Уладзімір Ильіч?!

– Так-так. Ён самы. У маўзалеі двайнік ляжыць. Твая Масква, мэр, за тое, што Валодзька пасля 206 гадоў піцёрскага бясоўства зноў вярнуў ёй статус рускай сталіцы у 1918 годзе, павінна пылінкі здзьмуваць з ягонага маўзалея. Пылінкі. А вы надумалі Валодзьку за ногі выцягваць з маўзалея. Ды ён, пасля мяне, другі заснавальнік Масквы!

– Я не магу...

– Маўчаць! А то зараз гукну коннохаў і праверым, якая ў мэра скура. Праз тры дні прыеду ў свой горад. Навядзі парадак. Усё падчысці, падфарбуй. Ты ўмееш. Вазьмі венік і асабіста (чуеш? асабіста!) падмяці вакол маўзалея ўсе дарожкі. Праверу.

***

Праблема, а з ёй і бяда рускай літаратуры ў тым, што яна за апошнія дзесяцігоддзі з рускай ператварылася ў рускамоўную. Знік

дух. Цёплае сонечнае святло замянілі яркім, але халодным
месячным ззяннем.

***

Іхнія прозвішчы ў даведніку Саюзу пісьменнікаў Беларусі
стаяць побач – Эдуард Скобелеў, Міхась Скобла... Першы – руска-
моўны творца, другі – беларускамоўны. Адметныя тэмперамент-
ныя людзі. У нечым антыподы, а ў нечым саюзнікі.

Мне думаецца, што й нашы народы, менталітэты нашых наро-
даў, рускага і беларускага, нашы літаратуры гэтаксама падобныя і
непадобныя як вышэй згаданыя імёны – Эдуард Скобелеў, Міхась
Скобла.

***

Калісьці ўкраінскі гісторык Міхаіл Грушэўскі падзяліў свой
народ на тры групы. Падзел гэты, вядома, адносны, умоўны, але
ўсё-ткі... Атрымалася так: хахол, маларос, украінец. Хахламі
вучоны лічыў тых, хто марыць толькі аб тым, каб набыць жывот
галушкамі, есці сала з салам, а там – хоць Дніпро не цячы.
Маларосамі, на ягоную думку, былі апантаныя ярыя прыхільнікі
“единорусской нации». Да ўкраінцаў Грушэўскі адносіў
“самасцінікаў”.

Паспрабуем і мы зрабіць нешта падобнае з нашым народам.
Вось што выйшла: бульбаш, суралеб, беларус. Бульбашу на ўсё і
ўся пляваць. Абы ціха. Абы ў чыгуне была бульба. Аднаго з такіх я
сустрэў зусім нядаўна ў вобліку саўгаснага шафёра. “А па мне, –
сказаў ён, – хай усю гэту Беларусь на дробныя кавалкі рэжуць, абы
ў пятніцу далі зарплату”.

Каб зразумець значэнне слова “суралеб”, пачытайце яго
наадварот. Гэта – класічныя перавёртышы. Яны на дух не
прымаюць нічога беларускага. Ні акцэнту (пра мову і не заікайся!),
ні нашай гісторыі, ні нашай песні. Бульбу яны абавязкова
назваюць “картошечкой”. Яны “чекаюць” і “рекаюць” у дзесяць
разоў апетытней (так ім здаецца), чым масквічы. Яны русей самага
рускага дзядзі Вані і быццам бы толькі ўчора вярнуліся з
Кулікоўскай бітвы. Часам з-за такой хваравітай упёртасці іх
хочацца пашкадаваць. Бедалагі, яны так хочуць запісацца ў
вялікаросы, а ўсё чамусьці не атрымліваецца.

Беларусы (іх няшмат, але яны ёсць) чулі пра Вялікае Княства

Літоўскае, часам чытаюць кніжкі Караткевіча, у застоллі, недзе пасля трэцяй чаркі, спяваюць “Касіў Ясь канюшыну”. Усё яшчэ “арганізоўваюцца” ў народ.

***

А ці заўважылі вы, што ў назве мірнай мінскай рачулки Свіслач чытаецца назва другой ракі – Вісла, той, на якой стаіць Варшава? Дарэчы, па Беларусі цякуць дзве Свіслачы, бо яшчэ адна такая назва маецца ў Гродзенскай вобласці. Аб чым гэта гаворыць? Гэта гаворыць аб тым, што нашы продкі (частка нашых продкаў) прыйшлі на сваё сённяшняе месцажыхарства з Захаду. Калі б было наадварот, калі б яны ішлі з Усходу, то замест Свіслачы мы, з вялікай вераемнасцю, мелі б назву – Сволгач.

Улоўліваеце розніцу?

***

Рухомы пластычны свет... Нямецкамоўны вясковы аўстрыец Арнольд Шварцнегер спачатку зрабіўся галівудскім Тэрмінатарам, а нядаўна стаў англамоўным губернатарам буйнейшага амерыканскага штату Каліфорнія. І ўсё, у прынцыпе, нармальна, усё – заканамерна.

***

Да царыцы Клеапатры, грачанкі па паходжанні, правіцелі Егіпта цэлых 500 гадоў (!) гаварылі з егіпецкім народам не на ягонай роднай мове.

***

З надыходам новага Міленіума, з пачаткам трэцяга тысячагоддзя нас, беларусаў, павіншавалі на нашай роднай мове. Зрабіў гэта ў прамым эфіры рымскі папа Іаан Павел Другі. Паміж дзесяткаў іншых моў наша мова прагучала прыгожа і годна па ўсім свеце.

Дык вышэй галаву, сябры! Бог ведае нас. Бог помніць нас і гаворыць з намі па-беларуску.

***

Што застаецца нам пасля жыцця, у час перадсмяротнай агоніі? Сціснутае ў кулаку паветра. І ўсё.

***

Калі мае разлікі не падводзяць мяне, то Фідэль Кастра кіруе Кубай ужо 44 (!) гады. Як увайшоў са сваімі “барбудас” у Гавану ў студзені 1959 года, дык і пасёння сядзіць там. Хто ён? Цар? Дыктатар? Камуністычны правадыр? Бацька народу? Улюбёнец жанчын? Хто ён? Няма адказу... Ягоная барада сівее, але ён перыядычна яе падфарбоўвае. І гаворыць, гаворыць... На мільённых (!) мітынгах, на сустрэчах з працоўнымі. Па некалькі гадзін запар.

Цікава, аб чым можна гаварыць 44 гады (не спыняючыся), калі народ краіны, якой ты кіруеш, атрымлівае прадукты па картках?

***

Не хвалойцеся, спадары-аўтары. Нас чытаюць!

Асабіста я пры любым раскладзе паліграфічна-палітычна-эканамічных пературбацый стопрацэнтна ўпэўнены, што ў мяне (як мінімум!) маюцца два стабільныя нязломныя чытачы – я і мая жонка. А ў нашай беларускай сітуацыі гэта ўжо павышаны масавы тыраж!

***

Коні баяцца вярблюдаў, не вытрымліваюць іхняй лабавой атакі і зварочваюць. Гэта, дарэчы, адна з прычынаў перамаганосных войнаў ісламу ў першыя дзесяцігоддзі ягонага існавання.

Калі конь у час бою, спалохаўшыся, скідваў свайго гаспадара, каню адсякалі ногі па калені на тым самым месцы, на месцы падзення. Коні, як і людзі, вучыліся гераізму...

***

Каб аддзячыць богу, які жыве пад зямлёй, за сваё даўгалецце, жонка персідскага цара Ксеркса Аместрыда загадала закапаць жыццём у зямлю 14 сыноў самых вядомых персідскіх вяльможаў.

***

У сівой старажытнасці лёсамі людзей кіравалі ксерксы. Сёння намі кіруюць ксераксы.

***

Яшчэ й сёння помняцца мне прозвішчы камуністычных

правадыроў. Слюнькоў... Шчарбіцкі... Гарбачоў...

Хіба ж маглі (прабачце) слюньцявыя, шчарбатыя і гарбатыя пабудаваць камунізм?

Парадаксізмы

- Нас мала, але мы ў лапця х.
- А хто там ідзе? А хто там ідзе? Рэвізоры.
- Не сячы сук, на якім павесішся.
- Пашкадаваў воўк кабылу, пакінуў капыты ды чэк.
- У сямі нянек дзіця без дыплому.
- Зязюля хваліць пеўня, а певень топча курыцу.
- Дзе нарадзіўся, там і аштрафавалі.
- Каб ты жыў на адну Нобелеўскую прэмію!
- Навучы дурня маліцца, дык ён атэістам зробіцца.
- Пралетары ўсіх краін, пахмяляйцеся!

***

У шматвекавой духоўнай гісторыі чалавецтва я адкрыў Сістэму Трох “Г”. Як пачалі людзі з міфаў (ГАМЕР), дык і сёння жывуць міфамі (ГАЛПУД) і, прабачце за самаўпэўненасць, – ГЕРАДОЦІНКАМІ. Вось такая яна – мая сістэма ГГГ!

***

Назоў горада Мір, таго самага, дзе ўзвышаецца славыты Мірскі замак, паходзіць ад цюркскага слова “эмір”. Так называліся ваеначальнікі крымскіх татароў. У 16-ым стагоддзі яны перайшлі на службу да вялікіх літоўскіх князёў і разам з нашымі продкамі ліцвінамі ваявалі ў гэтых мясцінах супраць крыжакоў.

Стаю белым зімовым днём у чырвонацаглянай суровай вежы Мірскага замка, гляджу праз вузкую амбразуру акна ўдалячынь, і чуюцца мне ў віхурыстай срэбнадымнай снежнасці беларускага поля крыкі вояў, іржанне коней, гарачае гудзенне татарскай крылатай стралы... І на чорным стэпавым кані, узвіўшы над галавой крывую вострую шаблю, імчыць насустрач крыжацкаму войску адважны прыгожы эмір. Вось сутыкнуліся, са сталёвым хрустам урэзаліся адна ў адну дзве людскія лавіны, і закіпеў бой... І смерць шмат каго пацалавала ў самыя вусны. І вось упаў з

чорнага каня на чырвоны снег той вершнік з крывой бязлітаснай шабляй. Нешта паспеў шагнуць... Пакацілася галава. Бывай, чарнавокі эмір. Няхай свецяць табе ціхія зоркі тваёй новай айчыны. Няхай свішча вецер...

Эмір... Эмір... Мір...

Шыльдачка

У вялізным шумным горадзе на маленькай ціхай вуліцы жыла шыльдачка. Калі быць больш дакладным, то яна вісела на шэрай ад пылу і дыму сцяне двухпавярховага будыначка. Зімой шыльдачку замятаў снег, вясной і ўвосень абліваў дождж. Адно адзінае слова было напісана на шыльдачцы – “КРАМА”.

Але малютка не дужа каб сумавала, бо побач і далей у горадзе (яна ведала) вісела шмат самых розных шыльдаў. Яны былі яркія, прыгожыя, зіхоткія! У іх люстравалася сонца, а ўначы, калі неба не засланылі хмары, іх асвятляў таямнічым святлом блакітны месячны прамень. Ён і да шыльдачкі завітваў у госці, і яны сябравалі.

Кацілася кіпела жыццё. Працавалі офісы, канторы, установы... Мяняліся іхнія гаспадары.

Але аднойчы як бы нейкі ўраган праляцеў па горадзе – гаспадары пачалі чамусьці спехам абнаўляць свае шыльды і шыльдачкі. Зазвінела, пасыпалася шкло...

А пра нашу маленькую шыльдачку забыліся. А, можа, ейны гаспадар, малады барадаты хлопец, не пажадаў нічога мяняць?

Ды з цягам часу ганарыстыя суседкі пачалі пакепліваць з шыльдачкі:

– Ты не нашага роду-племені. Твая мова непадобная на нашу. Ха-ха-ха!

І пакрыўджаная шыльдачка горка заплакала. Добра, што ў той дзень перусіў дожджык і гарадскія чыноўнікі не заўважылі слёз, а то не здабраваць бы малютцы.

А ноччу прыляцеў з нябёсаў блакітны месячны прамень, клапатліва спытаў:

– Чаго ты плачаш, шыльдачка?

– Я не такая, як усе.

– Гэта яны не такія, як ты. Хочаш, я ўначы буду перапісваць шыльды на колішнюю мову, на тваю мову? Я ўмею гэта рабіць.

– Хачу, хачу, – радасна згадзілася шыльдачка.

І кожную ноч блакітны месячны прамень лётаў па горадзе, па

сценах, па шыльдах... І на маленькай ціхай вуліцы аж да самага рання шчасліва ўсміхалася шыльдачка і ззяла ярчэй за ўсіх.

Ды вы, напэўна, бачылі яе.

***

“Цягне мяне, цягне мяне на край!” – натхнёна спявае адзін з нашых музычных гуртоў. Глыбокія дакладныя словы. Сапраўды, не ведаю, як іншых, а мяне, а нас, творцаў, прынамсі, частку з нас, “цягне на край”. Што гэта? Наканаванасць? Дурнота? Сапсаваныя гены? Не маю адказу.

На краю небяспечна, няўтульна, боязна, але – “цягне на край!”

***

Рашаючы пасылаць або не пасылаць выклік Дантэсу на дуэль, Пушкін, як успамінае сведка таму Уладзімір Даль, то сядзеў, абшчаперыўшы галаву рукамі, то бег пад рукамыйнік і абліваў-студзіў галаву ледзяной вадою.

Апошнімі перадсмяротнымі словамі яго былі, як успамінае той жа Даль: “Кончана жызнь... Тяжело дышать... Давит...».

А перад гэтым ён, церпячы дзікі боль ад жорсткай раны, у найвялікшай скрусе вымавіў-выдыхнуў: «Тоска... Тоска...».

Не хацелася, ох, як не хацелася заўчасна паміраць яму, такому таленавіта-жыццялюбнаму і такому яшчэ маладому.

***

“Калі вы йдзяце ў накірунку да Бога, вы ўжо прыйшлі да яго”. Паскаль.

***

Жывёлы не ведаюць аргазму. Іхнімі палавымі паводзінамі кіруе інстынкт падаўжэння роду. Аргазм – адчуванне культурна-сацыяльнае, не ўласцівае жывёлам. Прынамсі, так мяркуюць вучоныя.

Сапраўдны аргазм кароткі, як успышка маланкі... Людзі, некаторыя з людзей, хочуць падоўжыць яго наркотыкамі, але ў фінале гэтай іскрыстай яркасонечнай сцяжынкі – пакуты і чорная смерць.

***

А ці задумваліся вы над тым, што ўсе мы жывем (нараджаемся, ядзім, кахаемся, спім) на... магіле, бо Зямля – агульная магіла ўсіх без выключэння істот?

***

На дне рэчкі, што густа і назаўсёды зарасла дрымотным вільготным густатраўем, ляжыць Стод, вялізны грубы ідал, высечаны з чырвонага пясчаніку. Стоду за тысячу гадоў. У гэту сонную рэчку прывалок яго калісьці сівабароды худабокі старац Няўзор, калі ўцякаў ад дружыны менскага князя. Дружына ляцела за старцам на борзкіх гарачых конях, з вострымі дзідамі і шалёным сабачым брэхам. Ужо смерць халадзіла старцу Няўзору патыліцу, і ён, напружыўшы апошнія кволяы сілы, шывнуў цяжкаго ідала ў лугавую рэчку, а сам, кругляючы, як заяц, пабег да недалёкай пушчы. На самым ускрайку пушчы яго стапталі коні. А Стод, узвіўшы срэбны ланцужок паветраных пухіроў, лёг на дно, схавануся ад людскога вока...

Ляжыць, дрэмле пад цёмна-рудай рачной вадою Стод. Стагоддзі плывуць над ім. Ляжыць ён угору тварам, твар даўно зацягнула ліпкім глеем, і толькі тырчыць з мяккай слізкай глеевай кашы нос. Адноўчы, гадоў мо сотню назад, прайшоў тут з таптухаю хлапчук – лавіў уюноў, ды наступіў босай пяткай на Стодаў нос і з энкам выскачыў на бераг.

Цякуць стагоддзі. Ляжыць увярх вачамі Стод. І бачыць толькі тое, што праплывае над ім – зоркі, месяц, хмары, сонца, стракоз, вераб'ёў і ластавак, незразумелья яму, сыну дзесятага веку, самалёты.

Ляжыць на самым дне Стод, маўклівы ідал. То зорнае неба вісіць над ім, то скарынка зімовага цьмяна-срэбнага лёду. І чорны вусаты рак ходзіць да яго ў госці.

“Што дзеецца зараз на Зямлі? – думае Стод, – Якія жывуць там людзі? Устаць бы... Але навекі засмактаў агідны глей...”

Саракатрохгадовы трактарыст Іван Пракапёнак ездзіў на сваім “Беларусу” па лужку ўздоўж рэчкі, касіў траву. Учора да цёмнага піў ён віно і самагонку з суседам Сяргеем Чарняком, і сёння злёгка гудзела ў галаве. Непадалёку ад рэчкі трактарок чмыхнуў, вільнуў коламі і спыніўся, змоўк...

Амаль з гадзіну ўвіхаўся Іван каля сваёй металічнай ламачыны,

перапэчкаў мазутаю рукі і твар, ды ўсё дарэмна. Давядзецца ісці ў вёску, шукаць механіка Андрэя Дзегцяронка.

Іван плюнуў, увайшоў у ваду, каб абмыцца.

“Мо ўжо чорналікія людзі завалодалі Зямлёю? – думае Стод, напружана ўзіраючыся ў брудны трактарыстаў твар, – Але хто б ты ні быў, нахіліся, нахіліся нада мною, убач мяне, вызвалі з халоднага мёртвага глею, дастань са дна, пастаў на беразе тваёй рэчкі, бо твае ж прадзеда маліліся калісьці мне”.

Пракапэнак матнуў галавою, як спуджаны конь. Падалося раптам яму, што нечыя вочы пазіраюць з цёмнага рачнога дна, нейкія бураўчыкі наскрозь прасвіроўваюць душу. “Перабраў учора з Чарняком. Трэба завязваць з гарэлкаю”, – паныла скумекаў трактарыст.

“Нахіліся нада мною, – моліць Стод, – Глыбей апусці ў рэчку руку. Усяго ж нейкія паўсажня вады аддзяляюць нас. Намацай, знайдзі мяне”.

Івану расхацелася мыцца. Ён хуценька выбег на бераг, махнуў рукою на трактар і жвава пашыбаваў у вёску да Сяргея Чарняка.

Цячэ над лясамі і лугамі ноч. Такою яна была і да Хрышчэння Русі, цёмнаю, таямніча-журботнаю. Нябесныя зоркі люструюцца ў вадзе. На рачным дне маўклівай рыбінай ляжыць, не спіць Стод.

***

Смялей стварайце свае радаслоўныя! Актыўней садзіце генеалагічнае дрэва! Я, напрыклад, і ўвесь мой род – прамыя нашчадкі спартанскага воя – гапліта Дыянека. Перад самым пачаткам слаўтай Марафонскай бітвы нейкі чалавек з поліса Трахіна, палюхаючы спартанцаў, казаў: “Калі персы выпускаць з лукаў усе свае стрэлы, то адбудзецца зацьменне сонца.” На такія словы наш продак Дыянек бадзёра ўсклікнуў: “Сябра з Трахіна прынес цудоўную вестку! Калі персы зацемняць сонца, можна будзе біцца ў цяні!”

Адважны жыццярадасны Дыянек, ад цябе пайшлі ўсе Дайнекі! Наш родавы герб – кап’ё, пакладзенае на залаты кубак з віном. Наш дэвіз: “Захоўвай, Дайнека, славу Дыянека!”

Р. С. Улічваючы, што Марафонская бітва адбылася ў 490-ым годзе да новай эры, мы, Дайнекі, Дайнекі – Марафонскія, старэй Рурыкавічаў і Раманавых, а таксама Радзівілаў, Патоцкіх, Ліпскіх і г.д. У 1259 годзе сам Міндоўг аддаў нам на вечнае валоданне

Дайноўскае княства, што ляжыць між Нёманам і Віліяй. Наш родавы рыцарскі замак знаходзіцца ў горадзе Данецку, які па дамоўленасці з прэзідэнтам Украіны Леанідам Кучмам і Вярхоўнай Радай, з 2003-га году называецца Дайнецк.

Яшчэ адно **P. S.** (Прабачце за шматслоўе!). У студзені 2004 году на востраве Кіпр у падземеллі рыцарскага замка Калосі мне ўдалося адкапаць старадаўні піфас (бронзавы збан), у якім я знайшоў пергамен, напісаны ўласнай рукою Дыянека і ягоных сыноў і ўнукаў. Пергамен цудоўна захаваўся! Сачыце за новымі “Герадоцінкамі”! У бліжэйшы час я пачну друкаваць там шчасліва знойдзеную “Дайнекіяду”.

Леанід Дайнека-Марафонскі

***

Нам пастаянна ўнушалі (і сёння ўнушаюць!): “Ах, які Напалеон бяка! Які ён крыважэрны захопнік, узурпатар, бандыт з вялікай дарогі і г.д.” А гэты самы Напалеон у 1807 годзе скасаваў у Польшчы прыгон. А гэты самы Напалеон у 1812 годзе стварыў у Вільні Часовы Урад Вялікага Княства Літоўскага.

Як гром, пранёсся ён па Еўропе, разбудзіў народы. Так, ён зрабіўся імператарам, але гэта быў Імператар Новага Часу. Са сваёй галавакружнай вышыні ён казаў кожнаму салдату і кожнаму прасталюдзіну:

– Франсуа, Ян, Іван, ты таксама можаш стаць такім, як я.

***

Аказваецца, Адам Міцкевіч, польскамоўны сын Беларусі, жыву ўсяго за нейкую сотню крокаў ад легендарных руінаў замка Міндоўга ў Навагрудку. У гэтым я пераканаўся, пабываўшы ў ДOME-музеі паэта, дагледжаным, чыстым і прыгожым. Зараз сюды, сказалі мне супрацоўнікі музея, ужо няма той шырокай шматлюднай плыні наведвальнікаў, як раней – не той час. Але музей жыве і рады кожнаму новаму госцю.

Маленькі Адам, ідучы ў гімназію або ў касцёл, адчуваў, не мог не адчуваць на сабе, пільны позірк старога разбуранага замка. Адам, вядома ж, не аднойчы блукаў па руінах, дакранаўся рукамі да велізарных валуноў, да сцен... Адсюль – ягоныя шчымлівыя рамантычныя балады і паэмы.

Яму не пашанцавала. Ён нарадзіўся ў 1798 годзе, а за тры гады

да гэтага канчаткова сканала ягоная Радзіма, Рэч Паспалітая, падзеленая агрэсіўнымі суседзямі ў трэці раз. Усё жыццё, да самай сваёй смерці ў Канстанцінопалі ў 1855 годзе, ён марыў аб адраджэнні Польшчы, ён змагаўся за гэта. І не дажыў да таго светлага дня. Польскі Фенікс зноў узвіў свае крылы толькі ў 1918 годзе.

Удумаемся ў такі факт – цэлых 123 гады, чатыры чалавечыя пакаленні (!) – Польшча не існавала, як самастойная “непадлеглая” дзяржава. Але жыў польскі дух, жыла польская вера і польская мова. У самым сэрцы Польшчы, у Варшаве, актыўна наступальна працавалі рускамоўныя школы. Не было шылдаў па-польску, мала было кніжак і газет. Але чатыры чалавечыя пакаленні (!) народ чакаў, верыў, спадзяваўся. І верыць, і змагацца дапамагаў яму Адам Міцкевіч.

*О ты, заступніца Прачыстая над намі,
Вярні ты нас усіх з выгнання!
З’яві свой чуд, каб зноў сустрэцца з родным краем,
Дазволь душы маёй, ахопленай адчаем,
Пераляцець туды, дзе поясам блакіту
Над Нёманам лясныя ўзгоркі апавіты...*

Так пісаў ён у “Пане Тадэвушы”. Ён, наш адназіямелец, вучыць ця цярдзенню і веры і нас. І мы ідзем яго дарогаю.

***

Ну як я, Лявон Дайнека, магу быць не беларусам па духу, калі з маёй роднай Клічаўшчыны выйшлі два вялікія беларусы – Ігнат Грынявіцкі і Аркадзь Смоліч? Першы нарадзіўся ў фальварку Басін і, помсцячы за кроў паўстанцаў 1863 года, за смерць Каліноўскага, выбухам бомбы забіў 1 сакавіка 1881 года расійскага імператара Аляксандра Другога. Другі нарадзіўся ў вёсцы Бацэвічы, напісаў “Геаграфію Беларусі”, быў камісарам адукацыі ва ўрадзе Беларускай Народнай Рэспублікі, загінуў у сталінскіх лагерах. У Бацэвічах жыла мая цётка Агапа Белакурская, трактарыстам, а потым кавалём рабіў у маёй роднай Змітраўцы басінскі хлопец Мікола Фясько.

Ну як я магу быць інакшым?

***

З 1067 году (першае ўпамінанне ў летапісах) да 1792 году

(другі падзел Рэчы Паспалітай), цэлых 725 (!) гадоў, Менск-Менск-Мінск жыў, працаваў, будаваўся, жаніўся, вучыўся, хрысціўся, хаваў сваіх памерлых і г.д. за межамі Маскоўскай дзяржавы, за межамі Расійскай імперыі. І ўсё было, як у людзей – нараджаліся дзеці, выбіралася мясцовая ўлада, жыла ў пісаных законах, гучала на вуліцах і ў сядзібах мясцовая мова, зазывалі людзей касцёлы, цэрквы, сінагогі і мячэці, ваявала з ворагамі дзяржавы войска. І маёвай ноччу над сіняй Свіслаччу цалаваў хлопец дзяўчыну.

3. Галактыка галюцынацый

Мы жывем у Галактыцы галюцынацый.

Магутны залатаскуры дыскабол падціснуў на ілбе густыя чорныя валасы скураным раменьчыкам, узяў у шырокую смуглую пяцярню правай рукі-дзясніцы адпаліраваны каменны дыск, прысеў, шырока размахнуўся, адначасова рэзка крутнуўшыся на правай пятцы, парывіста выкінуў усё сваё натрэніраванае цяжкое цела ўперад і шпурнуў-шыбнуў дыск. Загуло, засвістала паветра. Дыск паляцеў, як ядро з катапульта...

Мы жывем у Дыску, імя якому Млечны Шлях. Наша кропелька-планета Зямля знаходзіцца не ў цэнтры Дыска, а на ягонай ускраіне. Гляньце яснай летняй ноччу на неба. Велічная срэбная рака цячэ па ім. Гэта ўсё – зоркі, зоркі, зоркі... Цэлых 100 мільярдаў зорак! Аж дыханне займае. Бачачы Млечны Шлях, мы бачым сваю галактыку, яе, калі быць дакладным, рабро. Да Сонца ад нас – 150 мільёнаў кіламетраў. Прамень святла (хуткасць ягоная – 300 тысяч кіламетраў у секунду) перасякае нашу галактыку за 100 тысяч гадоў. Да бліжэйшых ад нас галактык, Вялікага і Малога Магеланавых Воблакаў, якія ўпершыню ўбачылі партугальскія маракі ў XVI стагоддзі, адпаведна – 165 і 200 тысяч светлавых гадоў. Лічбы гэтыя давяць на розум сваёй каласальнасцю, неадольнасцю, асабліва, калі памятаеш, што наша галактыка Млечны Шлях усяго толькі малюсенькая часцінка бязмежнага Сусвету. Як змірыцца з такімі лічбамі? Як жыць і як паміраць, калі ведаеш, што асабіста ты ніколі (!) не даляціш да Магеланавых Воблакаў?

Людзі, мы – кветкі, насенне якіх прынёс калісьці сонечны

вечер з неабдымнага суролага Космасу і сыпануў на камяністыя раўніны і ўзгоркі дзікай маўклівай Зямлі. Як кветкі, мы заўсёды цягнемся да сонца, падстаўляючы яму свае твары. Як кветкі, цягнецца да сонца наш мозг, нездарма эвалюцыя зрабіла яго вышэйшай, самай бліжэйшай да Магеланавых Воблакаў (!) часткай чалавечага цела. Людзі, мы – кветкі. Ужо саспела наша насенне, ужо яно разрывае пугы, запусы, цямніцы і хоча ляцець з Зямлі ў вечны блакіт. Там успыхваюць маланкі, там дыбяцца і цяжка абрушваюцца сонечныя прагуберанцы, там шчыльна і няўхільна, як чароды белых паўночных гусей, нясуцца метэарыты, там паміраюць і нараджаюцца зоркі, выбухаюць, робяцца зорным пылам таямнічыя планеты, там, як жажлівы ненаедны павук, паглынае, засмоктвае Чорная Дзірка ўсё жывое. Там (я ўпэўнены ў гэтым!) жывуць і чакаюць нас нашы памерлыя бацькі і сябры. У белых адзежах, з яркімі вясновымі вянкамі на галовах, з усмешкамі на родных тварах стаяць яны на вяршынях узгоркаў, узняўшы рукі, і неадрыўна глядзяць у неба. О, якая гэта будзе Сустрэча!

Але дзе нашы касмічныя караблі? Дзе нашы зоркалёты? Як перамагчы і падмануць жорсткі сляпы Час?

Паляцім на мроялётах. На дырыжаблях, адлітых з галоцынацый і белых, як месячныя зіхоткія прамяні. І гэта не будзе падманам зроку альбо слыху. Гэта будзе магутным духоўным патрасеннем, што пераменіць нас, зробіць крылатымі, нібы воблакі і птушкі. Вырвемся з глыбіннага нутра Дыску, які калісьці кінуў у прастору космасу дыскабол па імені Бог.

На гэтым стаўлю кропку. Тэлебачанне перадае, што якраз у гэты самы момант амерыканскі марсаход “Spirit” узяў пробу мінералаў з марсіянскай скалы (!). 7 лютага 2004 года. Ад Зямлі да Марса каля 56 мільёнаў кіламетраў. Мы, людзі, даляцелі!

***

Кабінет начальніка мінскага гарадскога гандлю. Начальнік, як і ўсе начальнікі – нервовы і незадаволены. Звоніць тэлефон. Нервова-незадаволены начальнік хмура бярэ слухаўку.

– Ало. Еўтуховіч слухае.

– Міхаіл Міхайлавіч! Міхаіл Міхайлавіч! – крычаць, аж захліпваюцца на супроцьлеглым баку проваду, – Толькі што перадалі па “Еўраньюс”! Амерыканскі “Spirit” узяў пробы марсіянскага грунту

і...

– І што? – меланхалічна перапыняе крыку на Еўтуховіч.

– На Марсе была вада! На Марсе была вада! Аналізы паказалі, што на Марсе была вада, і, значыць, там...

– І, значыць, там яе зараз няма! – аж падскоквае за сталом Еўтуховіч.

Вочы ягоныя ззяюць як у Галілео Галілея, які толькі што праз падзорную самаробную трубу ўбачыў чатыры спадарожнікі Юпітэра. Ён кідае слухаўку, хапае другую і крычыць у яе перамаганосным звонкім голасам:

– Францавіч! Канчай спаць! Дзесяць фур вады “Дарыда” – на Марс! І фуру “Вогненнай вады” фірмы “Белпі”!

***

– Вось ты, Лёня, кніжкі сачыняеш пра старадаўніх людзей, як быццам сам у той час жыў, – сказаў мне аднойчы вясёлы сінявокі муж маёй сястры Дзіны леспрамгасаўскі шафёр Іван Пракапёнак, – А чым тыя людзі, прабач, задніцу падціралі, калі паперы і газетаў не было? Летам можна каліва травы ўзяць, жменьку лісцяў адшчыкнуць. А зімой? Елка ж калючая, а снег халодны. Ці кожны з сабой трапачку насіў? Адкажы, грамацей.

Я задумаўся і, паверце, думаю да гэтага часу.

***

Першымі ў 1945 годзе “водрузили” чырвоны савецкі сцяг над берлінскім рэйхстагам Мелітон Кантарыя і Міхаіл Ягораў.

Роўна праз пяцьдзсят гадоў, адразу ж пасля майскага рэфэрэндуму, не дачакаўшыся нават адпаведнай пастановы дэпутатаў, першым сарваў з флагштоку Вярхоўнага Савету, пачаў раздзіраць на касмылі бел–чырвона–белы беларускі сцяг Іван Ціцянкаў “со товарищи”.

Гісторыя помніць усё...

***

Таямніцу жалеза і жалезнай зброі адкрылі недзе за 2500 гадоў да нашай эры хеты (Малая Азія). І тысячу гадоў пад страхам смяротнай кары трымалі адкрыццё ў сакрэце.

Дарэчы, свае мячы і кінжалы старадаўнія цары спачатку

рабілі-адкоўвалі з метэарытаў (!), якія падалі з нябёсаў. Ужо потым знайшлі руду. Вось чаму ў народа ўсталявалася цвёрдая вера, што ўлада цара зямнога – ад Бога. Бог жа з неба (!) скінуў цару грозны смертаносны метал.

***

Арабская мова – мова пяскоў, мова маўклівых задуменных, як пяскі, вандроўнікаў-бедуінаў. І раптам яна, не маючы ніводнага паэта ці празаіка, які б пісаў на ёй, робіць галавакружны скачок уперад, становіцца свяшчэннай мовай Карану, раўняецца са славытымі бліскучымі грэцкай і лацінскай мовамі. За ўсё за гэта яна павінна нізка-нізка пакланіцца Магамету.

***

Жрацы старадаўніх народаў (халдзеі, егіпцяны, кельтаў, грэкаў, рымлян і г. д.), усе гэтыя аракулы, магі, друіды былі пасрэдкамі паміж людзьмі і небам, з зямлі, засеянай магіламі, скіроўвалі позіркі ў неба, засыпанае зоркамі. У іх было вельмі шмат абавязкаў і прывілеяў. Яны вясно “будзілі” Ніл, яны залатымі сярпамі зжыналі ў спелым пшанічным полі першы сноп. І яны ж з’яўляліся паядальнікамі ахвярнага мяса свяшчэнных жывёлаў. У сувязі з гэтай іхняй прэрагатывай мяне не пакідае неадчэпная і даволі непрыемная думка – няўжо слова “жрэц” паходзіць ад прымітыўных словаў “жраць”, “жэрці”?

***

“Камунізм, як сухі закон – ідэя добрая, але не працуе”. Уіл Роджарс.

***

“Добра пашкрабі любога рускага – і знойдзеш татарына”. Напалеон.

***

“Тая ж зямля і той жа Бог у лесе і ў ложку...”. Леў Галстой.

***

“Не мы адчынілі беларускія дзверы і не нам іх зачыняць“. З перадуманага.

***

“Мая адзіная айчына – Мая пустынная душа”. Канстанцін Бальмонт.

Парадаксізмы

- Язык да клінікі давядзе.
- На злодзеі – пажарная каска.
- У гародзе бузіна, а ў Кіеве Кучма.
- Кожная сасна свайму бору пень пакідае.
- Не кажы “гоп”, пакуль не абралі ў дэпутаты.
- Не лезь паперадзе бацькі да палубоўніцы.
- Заплаціў падаткі і спі на голай зямлі.
- Нязваны госць лепей, чым падатковы інспектар.
- Цягнуў воўк – пацягнулі паляўнічага.
- Бабская дарога ад печы да кухоннага камбайну.
- Босы бос.
- Худы сумаіст.
- Баскетбаліст–ліліпут.
- Трохгаловы арол.
- Лісічкі, сыраежкі і падпальмавікі.

***

Заўсёды думаў, што Юбілейная плошча ў Мінску (раён вуліцы Максіма Танка, дзе я жыву) названа так у гонар нейкага чарговага камуністычна-савецкага юбілею. Аж не. У 1825 годзе (!), святкуючы 1500–годзе (!) Нікейскага сабору, на якім канчаткова перамагло хрысціянства, мінская шляхта ўрачыста ўзвяла на гэтым самым месцы юбілейны помнік. Ён, як павялося ў нашай бяспмятнай дзяржаве, быў, вядома ж, знішчаны.

***

Паміж псеўданімаў Канстанціна Міцкевіча-Якуба Коласа ёсць і такі псеўданім – Адзінокі.

Як мне вядома гэткае адчуванне!

***

Прэзідэнт Украіны Леанід Кучма напісаў (і калі толькі дзеючыя палітыкі знаходзяць час на пісаніну?) і выдаў кніжку

“Украіна не Расія”. Смелая назва. Галоўнай мэтаю сваёй кніжкі Леанід Данілавіч бачыць “абарону украінскасці ва украінцах”. Смелая мэта. У нас бы такое не прайшло. У нас, калі быць шчырым, абаронцамі “беларускасці” з’яўляюцца нашы беларускія пісьменнікі, частка мастакоў, журналістаў, гісторыкаў і музыкаў, Таварыства беларускай мовы Алега Трусава і каталіцкі касцёл. І ўсё. Палітычныя партыі я не бяру ў разлік, бо, па-першае, сам прыныпова стаю па-за палітыкай, а, па-другое, гэта такое супер-балота, дзе сам д’ябал шыю скруціць.

***

Першым горадам у маім жыцці быў Каралевец–Кёнігсберг–Калінінград. Чаму – першым? Быў жа я праездам у Мінску, Вільнюсе і Клайпедзе. Але ў гэтым горадзе, які стаўся пачаткам маіх доўгіх вандраванняў па Сэ–Сэ–Сэ–Ру, я затрымаўся аж на сто дзён...

У Калінінград я прыехаў 1 жніўня 1956 года з Клайпеды пасля няўдалай спробы паступіць у клайпедскую мараходку. Быў спякотны дзень. Паміж чырвонацагляных руінаў бегалі паўголыя загарэлыя хлапчукі. Дзень-другі я аціраўся каля чыгуначнага вакзалу, дрэмлючы ноччу ў нейкай глыбознай яме. Напэўна, гэта была варонка ад бомбы. Потым у багажным аддзяленні вакзалу мне сустрэлася зямлячка, Марыя Сасноўская са станцыі Несята, і павяла мяне (трамвай і аўтобусы не хадзілі) да маёй сястры Нюры, якая вучылася на прадаўца і здымала кватэру ў Балтыйскім раёне. Да сустрэчы з Марыяй я паспеў адправіць сваім бацькам у Змітраўку настальгічны ліст. Гэтыя дзень-два ў мёртвым разбомбленым горадзе, у ванючай яме паміж зашмальцаванага падазронага люду (сёння я назваў бы іх бамжамі) мне было так востра-адзінока! Там, каля дымнага кёнігсбергскага вакзалу, парвалася нітка, што яднала мяне з маім дзяцінствам, парвалася назаўсёды.

Нюра з самай раніцы ішла на вучобу. Маёй задачай было, адстаяўшы ў даўжэзнай чарзе, купіць літр малака (парожні літровы слоік я прыносіў з сабою), і чакаць яе дома. І, крыў божа, не швэндацца па разбітых вуліцах, бо Калінінград поўніўся чуткамі, што ў падзямеллях, ды й проста ў бясконцых руінах (1956 год! 11 гадоў пасля заканчэння вайны!) хаваюцца нямецкія афіцэры-эсэсаўцы з аўчаркамі. “Яны жывуць там”, – шэптам казалі нам

Марыя Сасноўская, калі ўвечары на цеснай куханьцы мы пілі малако з чорным хлебам. “У іх цэлыя склады мясных кансерваў і шакаладу. Я хаджу, дакладней, бегаю на працу праз руіны, бо дужа ж баюся, і не адзін раз чула, як пад зямлёй гаўкаюць сабакі. Адноўчы нават дымок бачыла з-пад зямлі”. Мы змаўкалі і спалохана глядзелі на чорныя вечаровыя вокны.

Прынёсшы дадому традыцыйны літр малака, я, вядома ж, “швэндаўся па вуліцах”. Учарашні вясковы беларускі хлапчук, я адкрываў для сябе мой першы горад, прыгожы горад, еўрапейскі горад, горад рыцараў, філосафаў, залатарукіх будаўнікоў, адважных маракоў і нястомных купцоў. Я хадзіў, блукаў па руінах, пералазіў жажлівыя завалы з патрушчанай чырвонай цэглы, бачыў разбураныя кірхі-цэрквы, калісьці акуратныя, засыпаныя чорным попелам, дворыкі... Я стаяў у гіганцкім знявечаным саборы ля магілы Імануіла Канта. Па верхняй накрыўцы прыгожага старадаўняга саркафагу бегла пачварная хвалістая трэшчына. Сасноўская казалася, што магілу ўскрывалі афіцэры Чырвонай Арміі. Што шукалі афіцэры ў магіле філосафа? Ідэі? Золата?

З тых незваротных і незабыўных дзён я палюбіў готыку, я палюбіў цёмначырвоную цэглу. З тых дзён (і да скону) я палюбіў Еўропу.

Хачу зазначыць, што я не проста так жыў у маёй вясёлай і цяплай сястры (“сядзеў у Нюры на шы” – як укалола мяне некамаці). Я актыўна і пастаянна шукаў магчымасць пайсці ў мора. Туды, у мора, (радыстам на рыбацкім сейнеры) хадзіў мой старэйшы брат Алік, і я “звіхнуўся” морам. Яно (паралельна з дзяўчатамі-прыгажунямі юначых палюцыйных сноў) снілася мне тады штоноч. Я чакаў, што вось-вось з плавання вернецца судамеханік Геня Валадкевіч, наш змітраўскі сусед, і возьме мяне на свой карабель, і я (о, доўгачаканы цуд!) пайду ў “загранку”. Са змітраўскай школы мне прыслалі цудоўную характарыстыку, бо без яе, без палітычнай характарыстыкі (спецыяльна падкрэсліваю слова – “палітычнай”) мяне б далей калінінградскага вакзалу нікуды б не пусцілі. Такі быў час. Характарыстыку напісаў, заверыў і прыслаў на наш з Нюрай адрас завуч змітраўскай школы Юсіф Дзямідавіч Счыслёнак. Залаты чалавек! Скончыў жыццё ён трагічна – павесіўся. Прычым, (куды там галівудаўскія сюжэты!) павесіўся на вяроўцы, на якой незадоўга перад гэтым апускалі ў зямлю труну з маім родным дзядзькам Ёсіпам Дайнекам. Я яшчэ

напішу пра гэты таямнічы выпадак, а тады...

– Геня Валадкевіч прыйшоў з плавання, з Джорджас-банкі! – урачыста аб’явіла дажджыстай вераснёўскай раніцай Марыя Сасноўская. І я пашыбаваў да Гені.

Хачу папярэдзіць сваіх магчымых чытачоў, што ў мора я так і не схадзіў, наvekі застаўшыся “сухапутным пацуком”. Успамінаю ж я гэты далёка-незваротны дзень усяго дзеля адной-адзінай назвы – Стараканаўная. Такое было імя вуліцы, на якой жыў мой зямляк. Памятаецца, прачытаўшы гэту недарэчную назву на іржавай скрыўленай шыльдачцы, я, шаснаццацігадовы і рамантычны, адразу ж падумаў: “Няўжо нельга было прыдумаць іншае, больш прыгожае імя? Няўжо трэба было браць крывавым штурмам гэты прыгожы старадаўні горад, знішчаць яго, раўняць з зямлёй, каб урэшце рэшт у самым цэнтры гэтага горада рыцараў, філосафаў і паэтаў, за нейкія сотні метраў ад магілы вялікага Канта, замяніць нямецкае імя вуліцы (я, вядома ж, не ведаў ранейшае імя гэтай штрасэ) на зневажальную грубую клікуху?”. І я адчуў (клянуся, я тады ж адчуў!), што не толькі Германія, але й Еўропа пакрыўджаныя. І я пакрыўджаны, я, які так любіў літаратуру, гісторыю, філасофію.

Усё лета тады ішлі дажджы. І я хадзіў па мёртвым горадзе... Мне здавалася, што чырвонацагляныя руіны здзіўлена прыслухоўваюцца да рускай, новай, чужой мовы, не могуць зразумець, што адбылося. 690 гадоў тут жыла нямецкая мова і раптам прыйшлі чужынцы і прымушаюць гаварыць не па-нямецку.

Усё лета ішлі дажджы. І мне здавалася, што горад плача...

Кёнігсберг быў заснаваны ў 1255 годзе на землях прусаў-балтаў. 690 гадоў быў ён нямецкім горадам. З 1945 года – ён частка Расіі, дакладней, рускі востраў, Літвой і Беларуссю адзелены ад метраполіі. Разгублена азіраецца ён па баках, не ведаючы, што чакае яго...

Я люблю гэты горад, горад майго юнацтва. Там і сёння жыве мая сястра Нюра. За некалькі кіламетраў ад яго ў рыбацкім пасёлку Светлым амаль на самым беразе мора – магіла майго брата Аліка. Парадокс чалавечых лёсаў – Алік ніколі не хацеў быць мараком, але стаў ім і ўсё жыццё хадзіў у мора, і пахаваны ля яго. Я ж трызніў морам, ды яно адварнула ад мяне.

Шумяць балтыйскія сосны над магілай Аліка... Шумяць дажджы... Спяваюць аб далёкіх марскіх дарогах.

Я стаю пад соснамі і ў галаве ў мяне неадчэпна круціцца верш:
*Як ляжыш пад прускім небам, брат?
Што ты сніш у месцы невясёлым?
Помніш, як садзілі з бацькам сад
У далёкім годзе сорака сёмым?*
Наш стары сад у Змітраўцы зноў расцвіў без нас...

Куды дзеўся народ?

Спадары этнографы, сацыёлагі, гісторыкі, эканамісты і г. д. Піша Вам Цімох Лебядка з вёскі Зялёная Парэчка, што пад Барысавам. Працую саўгасным фуражырам, маю жонку і двое дзетак. Дужа хвалюе мяне пытанне – куды знікаюць народы? Зніклі гуны, вандалы, рымляне... Але тое было дужа даўно, і, як кажа мая жонка Жана, няпраўда. Вы ўсё вельмі правільна тлумачыце ў сваіх вучоных кнігах, але, прабачце, нават Вы не заўважылі знікнення ўжо ў нашыя часы вялізнага народу, колькасцю гэтак пад 230 мільёнаў. Якога народу? Савецкага. Ужо ж даўнавата не нападзілі на нас ні татар-манголы, ні французы. Вось падкінуў каровам сена і сяджу, ламаю галаву. Куды дзеўся народ? Народ жа не іголка. А, можа, спадары вучоныя, мае рацыю мая Жана? Яна ў школе тэхніччай робіць і пазаўчора сказала, што быў у нас у мінулым стагоддзі правадыр Мікіта Сяргеевіч Хрушчоў. Вось гэты самы Мікіта аб’явіў цэламу свету (ён, сказала Жана, дужа чамусьці кукурузу любіў): “Першым чалавекам на Месяцы будзе савецкі чалавек!”. Дык, можа, як гаворыць мая Жана, савецкі народ (Увесь! Да апошняга чалавечка!) і паляцеў на Месяц? Прашу тэрмінова адказаць. Можна – тэлеграмай.

***

Славуты Альберт Эйнштэйн, бацька тэорыі адноснасці, на запытанне германскага ўраду – куды б найлепей уладкаваць вучоных з карысцю для іх і для дзяржавы, адказаў, што самая лепшая праца для вучоных – быць наглядчыкамі маякоў (!). І грошы атрымліваюць за сваю службу, і застаецца маса вольнага часу для роздуму аб навуковых праблемах, прытым, у такім рамантычным месцы!

Што сказаць? Геній ёсць геній!

***

Пэўна, на тым свеце не ўсё так дрэнна, калі да гэтага часу ніхто адтуль не вяртаўся.

***

Акцыя “Рок супраць наркотыкаў” тое ж самае, што – “Пчолы супраць мёду”.

***

Вы чулі, каб нехта плаціў грошы за магчымасць паплакаць?

У 132–135 гг. яўрэі ўзнялі чарговае яраснае паўстанне супраць Рымскай імперыі. На гэты раз у бітву іх вёў Бар-Кохба (Сын Зоркі). Ягоня людзі знішчалі салдатаў праціўніка ўсюды: у гарадах і вёсках, на горных дарогах, у пустыні... Акружаныя рымлянамі, яны знікалі пад зямлёй, бо загадзя, рыхтуючыся да паўстання, навывкопвалі шматкіламетровыя падземныя хады.

І ўсё-ткі зноў перамагла Імперыя.

Іўдзея, Ідумея, Самарыя, Галілея былі заліты крывёю. Рымляне знішчылі Іерусалім, сцёрлі з твару зямлі Святы Храм. І толькі раз у год (у дзень уззяцця Іерусаліма!) яны дазвалялі яўрэям паплакаць на руінах Храму, памазаць ялеем пасечаны камень, які значыў месца, дзе калісьці была Святая святых...

“У гэты дзень, – піша святы Іеранім, – ты мог бачыць панылы натоўп, народ самы нікчэмны. Лядашчыя жанчыны, старыя ў рызманах... Усе плачуць. Слёзы ліюцца ў іх па шчоках. Але падыходзіць рымскі салдат і патрабуе плату за дазвол паплакаць яшчэ трошкі”.

Галоўнага яўрэйскага раві Акібу, які абвясціў Бар-Кохбу месіяй, падтрымаў стрэмя, калі той садзіўся на баявога каня, ўмацоўваў дух паўстанцаў, кажучы: “Надыходзяць жахлівыя дні. Рыхтуйцеся да смерці“, рымляне аддалі на жорсткія пакуты. Яны здзіралі з яго скуру распаленымі на агні чырвонымі жалезнымі крукамі, а ён крычаў: “Іегова наш Бог!“, “Іегова Бог адзіны!”. Слова “адзіны“ ён цягнуў доўга-доўга, да апошняга свайго ўздыху...

***

Люблю шукаць падабенства ў словах з розных моў. Вось беларускае слова – ляда, г. зн., вызваленая ад густога лесу зямля,

зямля, на якой можна сеяць. Вось англійскае слова – лэнд, г. зн., зямля, краіна. Вось беларускае слова – гладыш, г. зн., гліняная пасудзіна для малака. Раней думалася, што паходзіць яно ад слова “гладкі “ – гладкая гліна, гладкая паверхня... Але жывучы на Кіпры, сутыкнуўся з грэцкім словам “гала “, г. зн., малако. Плюс англійскае слова “дыш “, г.зн., блюда, і атрымліваецца – гладыш (!), гліняная пасудзіна для малака.

Беларускія ягады – “журавіны” па-англійску “cranberries“, г. зн., “жураўліныя ягады “(!). Вось так! Адным словам, усе мы – сваякі, усе мы – індаеўрапейцы!

Рэкамендацыя

За сваё жыццё я даў нямала пісьмовых рэкамендацый. Званілі самыя розныя людзі, прасілі: “Дайце рэкамендацыю для ўступлення ў Саюз пісьменнікаў, у Камуністычную партыю”. Даваў, нікому не адмаўляў. Прычым, даваў (так практыкавалася ў той час) у двух экзemplярах.

Адно рэкамендацыю, не пісьмовую, а вусную, помню і дагэтуль. Патэлефанаваў мне Уладзімір Пракопавіч Някляеў, вядомейшы наш паэт, песеннік, рамантык і... проста прыгожы хлопец, улюбёнец многіх дзяўчат. Тады ён рабіў літкансультам у камсамольскай газеце “Знамя юности“.

– Леанід Мартынавіч, – данеслася з тэлефоннай слухаўкі, – Парайце, на якой мове мне пісаць – на рускай ці на беларускай?

Пытанне, як кажуць, на засыпку. Для творчага чалавека, для нашага брата “сачыніцеля“, асабліва, у нашых беларускіх славянскасцях, выбраць мову важней, чым выбраць жонку. Прынамсі, я так лічу.

Задумаўся я тады, узяў паўзу. Што сказаць чалавеку? На якую амбразуру яго кінуць? Я ж не аракул. А раптам – памылюся, саб’ю паэта з творчага рытму?

– Пішы, Валодзя, па-беларуску, – сказаў я.

З таго дня праляцелі-прашумелі дзесяцігоддзі. Уладзімір Някляеў, выдатны паэт і прэзаік, напісаў мноства бліскучых твораў, кіраваў газетамі, часопісамі і Саюзам пісьменнікаў, сябраваў з уладамі і быў у апазіцыі, піў віно і кахаў жанчын... Я сёння не ведаю нават, дзе ён знаходзіцца. Але я ведаю, што Уладзімір Пракопавіч Някляеў піша на беларускай мове, Някляеў не клюнуў на пазалочаны кручок “нынешней реальности“. А

нядаўна ў адной з газет я прачытаў ягоны роздумны тэмпераментны артыкул “Беларускі Бог не за гарамі”.

Малайчына, Вальдэмар.

***

Зноў не магу не ўстрымацца ад захаплення – якая дакладная, якая лаканічна-эканомная, якая “рэкламная” беларуская мова! Па тэлебачанні (у які ўжо раз!) круцяць рэкламу “Мінскгазу”: “Угарный газ смертельно опасен для здоровья... Угарный газ...”. Ды скажыце проста і рэзка: “Чад! Чад – смяртэльна небяспечны!”. Тры літары, усяго тры літары заместа (дзесяці! Яна “карацей” (правительство – урад, объявление – аб’ява, заявление – заява, издевательство – здзек, движение – рух і г. д. і г. д.), і, значыць, эканамічнай рускай мовы. Колькасць знакаў, што ўмяшчаецца ў рускай мове на 1 друкаваным аркушы, зойме па-беларуску плошчу ўсяго каля 0,94 друкаванага аркуша. Не, такая мова не памрэ. Вось таму мы, беларускія пісьменнікі, пісалі і будзем пісаць на ёй. І чытачоў у нас хопіць.

***

Усё жыццё ўсе мы вучымся. У сем’ях, у дзіцячых садках, у школах, у тэхнікумах ды інстытутах, у войску, на працы, на курсах, на курортах, у турмах і г.д. і г.д. А вось як навучалі ў палацінскай школе Алкуіна (Рым) сваіх вучняў у 790 годзе, 1214 гадоў таму (!). Вучні задавалі пытанне – Алкуін адказваў.

– Што такое літара? – Вартавы гісторыі.

– Што такое слова? – Здраднік душы.

– Хто нараджае слова? – Язык.

– Што такое язык? – Бізун паветра.

– Што такое паветра? – Захавальнік жыцця.

– Што такое жыццё? – Для шчаслівых радасць, для няшчасных гора, чаканне смерці.

– Што такое смерць? – Непазбежныя абставіны, невядомая да-рога, плач для жывых, выкананне завяшчанняў, разбойнік для чалавека.

– Што такое чалавек? – Раб старасці, падарожнік, які праходзіць міма, госць у сваім доме.

– На што падобен чалавек? – На шар.

– Як размешчаны чалавек? – Як лампада на ветры.

- Як ён абкружаны? – Шасцю сценамі.
  - Якімі? – Зверху, знізу, спераду, ззаду, справа і злева.
  - Колькі з ім адбываецца пераменаў? – Голад і насычэнне, спакой і праца, нядрэмнасць і сон.
  - Што такое сон? – Воблік смерці.
  - Што складае свабоду чалавека? – Невіноўнасць.
  - Што такое галава? – Вяршыня цела.
  - Што такое цела? – Жытло душы.
  - Што такое валасы? – Адзенне галавы.
  - Што такое барада? – Адрозненне полаў, пашанота пажылога ўзросту.
  - Што такое мозг? – Захавальнік памяці.
  - Што такое вочы? – Правадыры цела, умяшчальнікі святла, тлумачальнікі душы.
  - Што такое ноздры? – Праваднікі паху.
  - Што такое вушы? – Збіральнікі гукаў.
  - Што такое лоб? – Воблік душы.
  - Што такое рот? – Харчавальнік цела.
  - Што такое зубы? – Жорны.
  - Што такое сонца? – Ззянне шару, краса нябёсаў, шчасце прыроды, гонар дня, размеркавальнік гадзінаў.
  - Што такое месяц? – Вока ночы, падавальнік расы, прадказальнік непагадзі.
  - Што такое зоркі? – Пярэстасць неба, накіроўніцы мараходаў.
  - Што такое дождж? – Зачацце зямлі, якое канчаецца нараджэннем пладоў.
  - Што такое туман? – Ноч сярод дня, цяжар для вачэй.
  - Што такое зямля? – Маці-парадзіха, карміліца жывых, келля жыцця, пажыральніца ўсяго.
  - Што такое вада? – Падпора жыцця, амавенне нячыстотаў.
  - Што такое снег? – Сухая вада.
  - Што такое вясна? – Жывапісец зямлі (!).
- Яшчэ раз хачу напамінь, што так думалі, так паэтычна гаварылі ажно 1214 гадоў таму назад.

***

Вы пытаеце – калі прыйдзе Канец Свету? А ён жа прыходзіць (сотню тысяч разоў прыходзіць!) кожны дзень. Са смерцю кожнага жывога чалавека прыходзіць Канец Свету.

***

– Ведаеш, чый тэлефонны званок я хацеў бы пачуць зараз? – пытаецца паэт Аркадзь Галапупік у сваёй жонкі Клеапатры Сідараўны. Яны сядзяць на кухні і сумна п’юць халодную травяную гарбату. Да палучкі ў Клеапатры (Аркадзь Галапупік, як творчая асоба, прынцыпова нідзе не працуе) засталася пяць дзён. Кашалёк і халадзільнік – пустыя, як пасля набегу хана Мамаю.

– Званок чытача? – пачынае адгадаць Клеапатра. Яна, як ні дзіўна, пасля дванаццаці гадоў сумеснага жыцця не расчаравалася ў мужы і нават у гутарках з сяброўкамі, нібы абмовіўшыся, называе яго – “мой геній”.

– Не, – шумліва адсёрбвае гарбату Аркадзь.

– Чытачкі? Той, з віхлястым задам?

– Не.

– Крытыка Рыдлёўкіна?

– Не, Клеапатрачка, не, – моршчыцца Галапупік. Дванаццаць гадоў ён живе з ёю (а жыць з такім лірычным паэтам, скажу я вам, подзвіг роўны подзвігу Жаны Д’Арк) і ўсё здзіўляецца – як даўмеліся рабацягі з Мінскага трактарнага даць сваёй дочачцы такое царскае імя?

– Ну, не ведаю, – капрызна моршчыць носік Клеапатра Сідараўна.

Галапупік цалуе яе ў шчочку.

– Я, дарагая Клеапатрачка, магу назваць імя гэтай высокашаноўнай асобы. О, гэтае імя! Рэдкае. Святое. Не наша.

Пры такіх словах Клеапатра нервова ўздрыгвае, чырванее, падазрона-заклапочана глядзіць на мужа.

– Не наша? Не славянскае, ты хочаш сказаць? З кім ты звязаўся, Аркаша?

Вось–вось з вялізных блакітных вачэй пральеца срэбны слёзны дожджык.

– Ды ты што, Клеапатра? – ставіць на стол кубак з гарбатай і моцна прыціскае жонку да грудзей лірычны паэт, – Аркадзь Галапупік не водзіцца з рознай там шушарай. А хачу я, каб мне пазваніў зараз сам Спонсар Мецэнатавіч Інвестарчук!

***

Ссушаны пастом стары худы манах, у жылах у якога цячэ ўжо не кроў, а нешта падобнае бруснічнаму соку, ішоў з цяжкой касой

на плячы абкошваць лужок уздоўж манастырскай сцяны. Пырскаяў краплісты халаднаваты дожджык, але манах не зважаў на яго. Па дарозе напаткаўся яму аўтамабіль – дзверы шырока расчынены, галдзяць п’яныя маладзенькія турыстачкі і турысты, квадрацік тэлевізійнага экрану свеціцца, як спакуслівае вясёлае вока, з паўзмроку салону. На экране – амаль голая, абсыпаная залатымі бляшкамі-зорачкамі, вельмі прыгожая спявачка. Яркія вусны, упэўнена-шырокі рот з точанымі фарфоравымі зубкамі... Манах міжволі слізгануў па ёй позіркам, гняўліва (хоць не хацеў гэтага) падумаў: “Памрэш і ты. І ў цябе пацячэ пясок між зубоў”. Адышоўшыся ад аўтамабіля доўга апантана хрысціўся і да цёмнага касіў і касіў густую цяжкую траву.

***

Паэт-празаік Іван Бунін, аўтар геніяльнейшых “Тёмных аллей”, напісаў калісьці:

Я камин растоплю. Буду пить.

Хорошо бы собаку купить.

...Пайшоўшы на пенсію, я прыдбаў сабаку, дакладней, рудзенькую, разумненькую і вельмі прыгожанькую сучачку-таксу па імені Рокі. Расказваць пра яе можна бясконца і, прытым, толькі добрае і прыемнае, за выключэннем цёмненькіх або жоўценькіх шарыкаў (думаю, вы зразумелі аб чым ідзе гаворка), якія яна калінікалі акуратна-сіметрычна “выкладвае” на нашым дыване. Мая жонка Зінаіда і я любім гэтае дасціпнае ласкавае стварэнне. Я ёй ужо нават верш прысвяціў:

У пакоі начным – цішыня.

Вые вецер за вокнамі глуха.

І маленькая такса мая,

Спіць, накрыўшыся доўгім вухам.

– Яе нам быццам сам Бог паслаў, – успамінае Зіна, – Паехалі мы са Сцяпанам (мой малодшы сын) на рынак у Ждановічы. Сцёпа па рынку ходзіць, запчасткі да кампутара купляе, а я сяджу ў машыне, вартую і яго чакаю. І задрамала. Прачынаюся – нібы хто мяне падштурхнуў. Гляджу, а нейкі здаравенны мужык, стоячы на каленях (!), нешта выглядвае пад нашай машынай. Божачкі, можа, тэрарыст?! Я набралася смеласці, адчыніла дзверцы аўтамабіля і грозна пытаю (а голас дрыжыць): “Што вы тут робіце?” “Свайго сабачку хачу забраць, – вінавата адказвае здаравяк, – Забег пад

вашу машыну і не выходзіць”. Разгаварыліся. Аказваецца, ён з Баранавічаў, пастаянна ездзіць за таварам у Маскву і назад, а гаспадыня кватэры, якую ён здымае ў Баранавічах, сказала, убачыўшы таксу: “Ці выкідвайце вон сабаку, ці сыходзьце з кватэры”. Так і жыве сабачка ў аўтамабілі. “Можа б, вы яе купілі?” – няўпэўнена прапанаваў мне. “Колькі просіце?” “Дзесяць тысяч белрэ”. Я дала яму дваццаць тысяч, і такса адразу ж (!) высунула носік з-пад машыны і скокнула мне на рукі (!). Не, яе паслаў нам сам Бог!

Мы любім Рокі. Яе нельга не любіць. Яна – напамінак аб дзяцінстве.

Яно даўно і незваротна адшумела, а з гэтым жвавым вясёлым камячком як бы зноў вяртаецца.

Добра разуменю людзей, якія, выходзячы на пенсію, бяруць у свае кватэры сабачак. Тут, акрамя ўсяго, ёсць цвярозы арыфметычна-псіхалагічны падлік. Сабака жыве, у сярэднім, 13–15 гадоў. Чалавек, мужчына або жанчына, выходзяць на пенсію ў 55–60 гадоў і жывуць (у масе сваёй) на пенсіі яшчэ 10–15 гадоў. Адным словам, яны разам прыходзяць да сваёй біялагічнай смерці – старыя людзі і састарэлыя 13–15 гадовыя сабакі. Але колькі радасці, пяшчоты і цеплыні зведваюць яны за гэты залаты час!

Не прымаю людзей, якія прыдумалі жорсткую крываваю прымаўку “Сабаку – сабачая смерць!”. Гэта людзі-садысты. Сабака – сябар чалавека. Гэтым усё сказана. Ён, першы з жывых істот, падыйшоў да вогнішча, якое калісьці запаліў наш дагістарычны продак. Ён, наш верны таварыш, азорыць мяккім добрым святлом наш вечаровы развітальны час, памрэ разам з намі, і Там, у журботным Свеце Ценяў, пойдзе разам з намі, павядзе нас праз трывожную незямную імглу, праз глухую ноч да залатога Богага прастола.

***

Знаўцы гісторыі! Куды вы пахаваліся? Агу! Хачу загадаць вам загадку: “На боціку жыў боцік”. Хто гэта?

Ну-ну, напружце інтэлект. Ён жа з вас ажно пырскае. Ну-ну! Не атрымліваецца? Мала кандыдацка-доктарскай кашы елі? Тады слухайце адказ.

Першы боцік – Італія. Гляньце на геаграфічную мапу і пераканаецеся. Другі боцік – імператар Калігула з дынастыі Юліяў-

Клаўдзіяў. Жыў з 12 па 41 год. Дзяцінства прайшло ў вайсковых лагерах. Там яму выдавалі поўную легіянерскую форму-амуніцыю, толькі маленькую, дзіцячую. Асабліва расчульвалі суровых прэтарыянцаў прыгожанькія эфектныя боцікі на зграбных ножках легіянерыка. Вось і назвалі Калігулу – боцік. Гэта не перашкодзіла ім у рэшце рэшт забіць яго. Але крывавы бязлітасны боцік добра паспеў патаптацца па Італіі.

***

Цікавая геаграфія – з усіх усходнееўрапейскіх сталіц сама далей ад Мінску знаходзіцца наша саюзніца Масква. Ад натаўскага Вільносу да Мінску – 210 кіламетраў. Ад натаўскай Рыгі – 499. Ад натаўскай Варшавы – 551. Ад Кіеву – 579. Ад Масквы ж да Мінску – 698 кіламетраў.

Адвароткі

Не сядзі раскрыўшы рот,
А чытай наадварот.

Што за звон? Што за тлум?
Гэта лётаюць іхум.

Будзеш панам і тузом,
Калі маеш мудры гзом.

Загубіў шмат светлых мар,
Як пісаў я свой намар.

Не спыталіся у нас,
З кім патрэбна мець зюас.

Крыкнуў бабцы дзед Сцяпан:
– Завярбуюся ў ОТАН !

Вершык склаў на гэткі лад
Дінаел Акеніад

Скончыў твор. Бухгалтар-маг,
Заплаці мне раранаг !

***

Хваля славянскага краснага пісьменства дакацілася нарэшце да самых цёпрых мораў... На толькі што пафарбаваную лавачку прыморскага парку горада Лемесос садзяцца два пажылыя грэкі, два сябры – Костас і Тэадаракіс. Толькі што яны зрабілі аздараўляльную прабежку, і трэба адпачыць. Незадоўга да нашых сябрукоў нехта ўжо пабываў тут. На яркай зеляніне фарбы рашуча бялеецца нешта вобразанае вострым нажом. Костас і Тэадаракіс хмурнеюць. Нарэшце Тэадаракіс гаворыць:

– Нейкая матэматычная формула... X – ікс. У – ігрэк. А што такое – Й ?

І старанна, нібы першакласнік, выводзіць палачкай на пяску каля сваіх ног гэту самую “матэматычную формулу”.

Два Голі

У 20–30-ыя гады XX-га стагоддзя на Беларусі вельмі папулярным імем зрабілася імя Толя-Анатоль. Прычым, не ў гарадах ці ў мястэчках, а ў вёсках. У прыватнасці, у маёй Змітраўцы я налічыў аж сем носьбігаў гэтага абсалютна не сялянскага імені. Паразважаўшы так і гэтак, я прыйшоў да высновы, што віноўнікам усёй гэтай незразумелай анатоліяды можа быць ...нарком культуры Анатоль Луначарскі. У свой час імя ягонае грывела па ўсіх абшарах Савецкага Саюзу. Ён мільгаў у газетах, на радыё, на мітынгх... Адным словам, тыповы камуністычна-ленінскі гаварун. А народ наш, як ні круці, чамусьці вельмі любіць гаваруноў. Пра такіх мой бацька казаў: “Язык, што мянташка. Асаку б касіць такім языком”. З гэтага ж бальшавіцка-атакуючага пантэону прыйшлі ў нашу глыбінку імёны – Уладзімір (у гонар Леніна) і – Валерый (у гонар Чкалава).

Дык вось быў у мяне браценнік Толя, 1923 году нараджэння. Магутны, цёмнарусы, кучаравы, з моцным прыгожым голасам. Яго ўжо няма на гэтым свеце – памёр ад гангрэны нагі. Нешчаслівым лёсам надзяліў Толю Бог. Бацьку, старшыню калгаса, загналі на Калыму ў 1938 годзе, самога арыштавалі ў час службы ў Чырвонай Арміі (казалі, за бандытызм (?!)) і таксама папёрлі на тую ж Калыму. Там ён рабіў шафёрам цэлых 15 гадоў і ўсё-ткі здолеў выжыць, вярнуцца ў 1957 годзе дадому.

Памятаю, як сядзеў ён у нашай хаце, піў самагонку і спяваў застуджаным голасам нейкія сібірскія песні. Мая маці глядзела на

яго, падпершы галаву рукамі, і плакала. “Тарелка вот этой капусты, тетенька, стоит там аж двадцать пять рублей“, – чыста на расейскай мове казаў Толя, і маці плакала яшчэ мацней. Ад яго ж, свайго нешчаслівага прыгожага браценніка, я ўпершыню ўлавіў розніцу паміж беларускай і рускай мовамі. “З’еш, Толік, салодкі яблык. Там жа не каштаваў”, – прапанавала маці. “О, сладкое яблоко! – загарэўся Толя, – Они нам, тетенька, даже и не снились”. Шырокімі зубамі ён прагна ўпіўся ў сакавітую садавіну... Трэба зазначыць, што вельмі хутка ён зноў загаварыў па-нашаму.

Дык вось гэты самы Толя нейкі час папрацаваў шафёрам, а потым падаўся ў саўгасныя конюхі. “Хочацца хоць трохі пажыць падалей ад жалеззя”, – тлумачыў ён свой выбар. Пра тую, можа, самую шчаслівую часіну ягонага жыцця, я й павяду свой аповяд.

– Усё лета ганяў коней у начлег, – расказваў ён мне, – а наш змітраўскі луг, ты ж ведаеш, побач з магіллем. Ночы былі туманныя, росныя, ціхія... Гляну кругом, і здасца, што я зноў на Калыме – такое ўсё белае і студзёнае. Аж плечы задрыжаць ад холаду і страху. Але ўбачу праз туман змітраўскія ліпы, стрэхі хат, хлявоў, і спяваць хочацца. Я й спяваў, толькі ціхенька, сам сабе пад нос... Гадзіны ў дзве ночы мне той цень убачыўся. Ужо клуб даўно заціх – кіно скончылася. Ужо апошні начны цягнік-таварнячок праляскагаў на Асіповічы. Ноч... Туман... Сяджу ля коней, як муха ў малацэ. На сон хіліць. І раптам крокаў за дваццаць ад мяне цёмнае нешта мільганулася. Чалавек? Звер? Мярцвяк з магілля? Не разгледзеў, але адчуў, як сэрца ад страху трапянулася ў грудзях. Падгробся я па мокрай траве ўшчыльную да коней – усё-ткі жывыя душы. Думаю, што гэта можа быць? У нас тады цыгане шкодзілі. Прыйшлі ноччу да аднаго дзеда на хутары: “Давай грошы!” Ён і прасіўся, і бажыўся, што нічога не мае. Не паверылі. Пілой жывому дзеду нагу адрэзалі. А можа, думаю, гэта мярцвяк з якой-небудзь дужа старой забытай людзьмі магілы. Часцяком, у такія вось ночы, яны выплываюць з нутра зямлі – нейкія празрыстыя скруткі або верацёны, падобныя на чалавечую фігуру, што ляжыць, склаўшы на грудзях рукі. Кажуць, з людскіх трупаў выходзяць фосфар і электрычнасць і павольна, як шаравыя маланкі, вандруюць над магіламі, шукаюць за што б жывое зачапіцца, каб забіць яго. Ім усёроўна – конь, заяц ці чалавек сустрэнецца па дарозе. Сяджу, адным словам, і язык у роце ад страху сохне. Гадзіна прайшла, паўтары гадзіны... І раптам Тое,

цёмнае, незразумелае, шаснула на мяне з туману і халодную руку паклала мне на плячо (!). Я, паверыш, нема закрычаў.

– Не бойтес. Я – человек. Вы из этой деревни? – данеслася да мяне, як з таго свету.

– Так. З гэтай.

– Павла Кривоноса знали?

– Ведаў. Гады з чатыры як памёр Павел.

– Я сын его старший. Толя. Двадцать пять лет отрубил в лагерях. Всю жизнь мечтал придти сюда. И пришел. Пил за отца моего дорогого на его могиле. Там в бутылке осталось... Можете допить, если не брезгуете.

– А куды ж вы зараз?

– А я полем к железной дороге – и на товарняк вскочу. Нельзя мне днем. Прощайте.

І пайшоў. У туман. А я трохі ачуняў ад страху, выпіў тую гарэлку. Вось і ўбачыліся два Толі. Эх, радзіма наша, мачаха наша! Чым мы так угнявілі цябе, што толькі ноччу, хаваючыся, як звяры, ходзім па сваёй зямлі? І ён жа, і я нізавошта жыццё сваё маладое ў турмах спляжылі, невіноўныя былі. Эх, маць тваю...

***

Паступова, як бы па нейкім загадзя распрацаваным плане, знікаюць у Мінску беларускамоўныя шчыльды... Сувешымся тым, што сённяшнім чыноўнікам Міргарвыканкаму не ўдасца паўтарыць рэкорд сваіх духоўных настаўнікаў-папярэдкаў, калі ў часы Расійскай імперыі на пачатку XX стагоддзя ў нашым горадзе не было ніводнай (!) беларускай шчыльды.

***

“Вы можаце не ведаць нашу мову, але вы павінны ведаць сваё месца”. З выступлення дэпутата Латвійскага парламенту на пратэстным мітынг у вучняў рыжскіх рускамоўных школ.

***

Халодны дажджысты красавік ... Жыву на дачы. Наўкол – ні душы. Свішча вецер. Хмары ляцяць над яшчэ не вясновай паўсоннай зямлёй. Пад вечар палім з жонкай грубку і не ўключаем святло, каб не прыцягваць увагу галодных бамжоў, якія, па чутках, “кучкуюцца” у мінскіх прыгарадных лясах. Кажуць, што яны

навыкопвалі ў гушчарах зямлянак і робяць адтуль ярасныя імклівыя налёты на навакольныя дачы. Адным словам, выконваю запавет вялікага грэцкага філосафа Эпікура (памёр у 270 годзе да нашай эры): “Жыві самотна. Жыві адзінока”. Нас яднае ... сад. Ён меў “Сад Эпікура” (славутую філасофскую школу ў Афінах). У мяне ёсць на дачы садок – некалькі яблынь, слівін і вішняў.

Я люблю гэтага філосафа. Я наогул люблю філосафаў, але гэты, рамантычны, узнёсла-тонкі, – “мой”. Ён верыў у бясконцы лік разнастайных светаў, якія ўзнікаюць у выніку сутыкнення і раз’яднання атамаў. Акрамя іх, гэтых светаў, не існуе нічога. Толькі – пустая чорная прастора. Але ў гэтай прасторы, паміж гэтых светаў (у “міжсвеццях”!) Эпікур пасяліў бясмертных і шчаслівых багоў, якія жывуць, не клапацячыся пра людзей, не ўмешваючыся ў чалавечыя справы. Душа (па Эпікуру) складаецца з найтанчэйшых, найлягчэйшых, найбольш круглых (!) і рухомых (!) атамаў. Ісцінная дабрачыннасць – у спакойнай непарушнасці (атараксіі). Пазнанне прыроды вызваляе чалавека ад страху прымхаў і страху смерці. Да дзяржавы і культу мудрэц павінен адносіцца з разуменнем, але стрымана. Ад 300 твораў, якія напісаў Эпікур, захавалася толькі тры лісты і некалькі фрагментаў. У “Галоўных думках настаўніка” ён гаворыць сваім вучням: Не трэба баяцца багоў. //Не трэба баяцца смерці. //Можна пераносіць пакуты. //Можна знайсці шчасце.

Вялікі грэк вучыў, што мэта чалавека – дасягненне асалоды. За гэтага пурытане наступных пакаленняў аб’явілі яго “прапаведнікам оргій і распусты”. А ён адваргаў раскошу. А ў ягонай школе акрамя мужчын вучыліся жанчыны і рабы. А ён усё сваё жыццё пакутваў ад хранічнай хваробы мачавога пухіра, пастаянна цярпеў востры боль і дасягненнем асалоды для яго было – хоць на ёту зменшыць гэты дзікі боль (!).

***

Імя маёй роднай маці – Тэклія – не даюць сёння нованароджаным дзяўчынкам. Пачуўшы гэтае імя, пагардліва крывяць вусны, нібы выпадкова на гарышчы старой хаты дакрануліся шчакою ў паўзмроку да сухога павуціння. А яно ж – старадаўняе, прыгожае ... Тэклія... Тэкла... Светлае імя адной з антычных грацый.

Я (каюся!) калісьці таксама паныла лічыў яго, скажам так, няўдалым. Па-расійску яно гучыць і пішацца – Фёкла. “Фёкла-

свёкла!” – дражніліся вясковыя хлапчукі.

Памерла маці... Памерла яе імя...

Праз шмат гадоў лёс прывёў мяне на востраў Кіпр. Рухнула савецкая імперыя. Пры жаданні можна было, не пытаючыся дазволу камуністычных начальнікаў, ездзіць-шукаць шчасце “за бугром”. Удала-няўдала, але многія паехалі – хто праграмістам, хто будаўнічым рабочым, хто ў Замежны легіён (!), хто танцоўшчыцай у кабарэ...

Цёплым лагодным кіпрэйскім надвячоркам я піў віно са сваім новым знаёмцам грэкам-кіпрыётам Стэліасам. Чарнавокі і чарначубы, смуглы, тэмпераментны, адным словам, класічны элін... Некласічным у ім аказалася (я гэта крыху пазней прыкмеціў) жаданне піць, і пры тым у вялікіх аб’ёмах, не мясцовае віно, а беларускую белую гарэлку.

Сядзелі, выпівалі, гаманілі... Я заадно вывучаў грэцкую мову.

– Віно, – казаў я, узнімаючы келіх чароўнага напою.

– Красі, – адказваў Стэліас.

– Вада.

– Нэро.

– Беларус і беларуска.

– Леўкаросас, леўкарасіда.

– Жонка, – я абдымаў за плечы сваю Зінаіду.

– Ёінэка.

– Мая ёінэка – Зіна Дайнэка, – адразу зрыфмаваў я. Усе засмяляліся. Усім было хораша.

А міжземнаморскі вечар млеў у залатых промнях сонца, што садзілася за недалёкія горы. Горад Лемесос пачынаў ажываць, налівацца жвавым людскім натоўпам, рыхтавацца да шумлівых начных дыскатэкаў...

Загаварылі пра імёны сваіх родных і блізкіх. Я назваў імя маці.

– О, Тэкля! – усклікнуў Стэліас, – У нас, у Лімасоле, усе ведаюць гэта імя. Тэкля – наша святая!

– Святая Тэкля? – ад нечаканасці і здзіўлення я ледзьве не зваліўся з крэсла.

– Так-так. Святая. У старым порце ў падземным гроце, дзе яна жыла, захоўваюцца яе мошчы. Туды ходзяць турысты. Хочаш – я зараз жа завяду цябе туды.

Мы пайшлі, мы пабеглі ў стары порт. На рэйдзе ярка свяціліся агні вялізных параходаў, шумелі пад свежым ветрам тоўстыя ў

камялях зграбныя фіку саваыя пальмы, а я слухаў Стэліаса...

У 45 годзе апосталы Павел і Варнава прыплылі на Кіпр і пачалі прапаведваць хрысціянства. З 58 году да новай эры востравам валодала Рымская імперыя. Тут панавала язычніцтва, прычым, вясёлае, жыццялюбнае, беламармуровае... Тут урачыста праводзіліся штогадовыя містэрыі, прысвечаныя мясцовай ураджэнцы багіні Афрадзіце, а ў амфітэатры Курыена (прыгарад Лемесоса) ішлі п'есы Сафокла і кіпелі гладыятарскія баі. І вось гэтаму свету, звычайнаму, яркаму, шматфарбнаму, супрацьпастаўляўся новы свет – строгі і суровы. Спачатку рымскі праконсул Сергіус Паўлус загадаў прывязаць апостала Паўла да мармуровай калоны ў тагачаснай сталіцы Кіпра Пафасе і жорстка бічаваць. Я дакранаўся рукою да гэтай вечнай калоны. Адчуванне такое, быццам цябе паколвае лёгкім электратакам... І ўсё-ткі праконсул не ўтрымаўся перад Божым словам, і Кіпр стаў краінай (першай у свеце!), якой кіраваў хрысціянін.

Тэкля была роднай сястрой апостала Паўла. Як і брат, яна самааддана верыла Хрысту, як і брат, яна хацела несці святое слова іншым людзям, іншым народам, але жанчыне гэта забаранялася, і яна апанула мужчынскае адзенне... Па суровых дарогах павёў іх лёс. Вялікі брат пайшоў далей, пайшоў у Рым, каб урэшце рэшт сканаць там на крыжы, а Тэкля засталася ў Лемесосе, закапалася пад зямлю, да апошняга свайго дня прапаведвала хрысціянства...

Па вузенькай лесвічцы я асцярожна спусціўся ў абсалютны змрок. Заціхлі галасы. Спыніўся Час. Моцна тахкала ў грудзях сэрца. З кішэні шортаў я дастаў насоўку, навобмацак прывязаў яе ў цемры да халоднага каменнага крыжа. І натыкаўся рукамі да дзесяткаў такіх жа невялічкіх шматкоў тканіны, прынесеных сюды людзьмі. “Тэкля. Мама, – загучаў ува мне ясны празрысты голас, ад якога чамусьці пахаладнела сэрца, – Святая мая. Я прыйшоў. Я з табой. Прабач мне за ўсе вялікія і маленькія крыўды, якія я калісьці са зла ці па неразумнасці прынёс табе. Прабач, што я саромеўся твайго Святога Імя. Я невіноўны, бо з дзяцінства жыў у краіне самаедаў, якія адвяргаюць сваё, груба нахабна смяюцца над сваім. Мама. Тэкля. Схіляю галаву перад тваёй памяццю. Аддаюся табе. Вядзі мяне праз цемру да Богага святла, святая мая”.

***

Нібы з паляўнічай стрэльбы шроцінкі,
Хай ляцяць па свеце “герадоцінкі”.
Вам не трэба, людзі, іх баяцца.
Трэба жыць, кахаць, часцей смяяцца!
Я ж зусім нязлосны паляўнічы.
Не хачу крывавае здабычы.

***

Верце – скончыцца ноч.
Згіне яе бязмежжа.
Маланкі агністы нож
Неба на лусты разрэжа.

Спляцемся – рука з рукой! –
І рушым у шлях бясконцы.
І паплыве над зямлёй
Рыжавалосае Сонца.

***

Хоць на хлеб не прашу, не хаджу з голым пузам
І ў спіну не ўтыкае бандзюк мне нажы,
Я жыву на мяжы з Еўрапейскім Саюзам.
Хто мне скажа – чаму я жыву на мяжы?

Пэўна, нехта праспаў, прагуляў, прашалопіў,
Не ў той бок павярнуў беларускі абоз.
Хто мне скажа – чаму я жыву не ў Еўропе,
Дзе Скарына калісьці вучыўся і рос?

Светлая песня

Хай зло пільнуе за вуглом,
Хай возяць боль і бруд вазАмі,
Хай чорны дым, і град, і гром –
Святло нябеснае, ты з намі !

Хай мару нашу да крыжоў
Прыб’юць жалезнымі цвікамі,

Хай плодзяць соваў і вужоў –
Святло нябеснае, ты з намі!

Хай як Іону прагны кіт
Нас паглыне хаўрус варожы,
Мы там, дзе воля і блакіт,
Дзе не сціхае голас Божы.
Не раздраць нас, не забіць
Хлусні драпежнай кіпцюрамі.
Не будзем змроку мы служыць.
Святло нябеснае, ты з намі!

4. Бакавы зрок

***

“Плакаў я, плакаў – Бог быў аднакаў, а пачаў танцаваць – пачало шанцаваць“. З народнага.

***

“Калі мы хочам, каб філосафы прагрэсавалі, узнімем народ да ўзроўню філосафаў“. Дэні Дзідро.

***

Адважны правадыр палахлівага войска.

І нічога ты не скажаш

Член творчага саюзу ўвесь дзень думае: “Выступлю на з’ездзе... Скажу... Нарэшце скажу. Ого-го, як я скажу! Забыліся пра мяне. Грымну, як пярун!”

Звоняць з працы: “Іван Кірылавіч, вы памятаеце, што ў панядзелак трэба ехаць у міністэрства на конт ліцэнзіі гаварыць? Тэрмін праз тры месяцы канчаецца” (Іван Кірылавіч валодае невялічкай прыватнай друкарняй).

Член саюзу ўздрыгвае, абхоплівае галаву рукамі, нейкі час сядзіць моўчкі. Потым ідзе да халадзільніка, дастае адтуль бутэльку гарэлкі, з пранізлівым хрустам дзярэ корак, робіць доўгі-доўгі глыток, не моршчачыся. Падыходзіць да лустэрка, глядзіцца ў яго, нервова тоненька смяецца і... плюе ў твар таму, каго бачыць

у халодным ільдзістым шкле.

Прадпрыёмальнік перамог Творцу. Цыцэрон здэў з лысіны залаты вянок, шпурнуў у кут святочна-урачыстую тогу і, змізарнеў, зрабіўся звычайным клеркам, ухапіў у абедзьве рукі мабільны тэлефон.

Міша і ягоная ніша

Міша Дрэнь – прадпрыёмальнік. Не зважаючы на сваё не надта мілагучнае прозвішча, ён зусім нядрэнны сучасны дваццацісямгадовы чалавек, працавіты, сацыяльна актыўны, пакуль яшчэ нежанаты. Як усе, ён скончыў ВНУ, як усе, не захацеў “рачкаваць” звычайным інжынерам за звычайную зарплату і рушыў у бізнэс, зрабіўся ІП, індывідуальным прадпрыёмальнікам. Вядома, ён не Дзялендзік і не Хадаркоўскі, але ён – вольная птушка. Ён – каваль, які ўласнымі рукамі і мазгамі куе шчасце для сябе і сваіх дзяцей. А дзеці ў Мішы будуць, не сумнявайцеся. Ёсць у Мішы на прыкмеце сінявокая смяшлівая бухгалтарка Лена з суседняй фірмы.

Чым толькі ні займаецца Міша! І купляе, і прадае, і вырошчвае ў самаробнай цяпліцы грыбы-вешанкі. Нават надумаў страусаў разводзіць, але не вытрымалі паўднёвыя птушкі беларускіх кліматычных умоваў. Дзень і ноч на сваёй зялёнай “Шкодзе” матаецца прадпрыёмальнік па раёне, залётвае ў Мінск, звоніць па мабільніку, падпісвае дамовы, сустракаецца з калегамі і кліентамі, б’е чалом мясцоваму банкіру, выпрошваючы крэдыт, гаворыць, то шэптам, то крыкам з пажарнікамі, міліцыянерамі, санітарнымі ўрачамі, падатковымі інспектарамі... Галава ідзе кругам, пухне. Але гэта – жыццё Мішы Дрэня, гэта – ягоны акіян, у якім ён імклівая, пакуль яшчэ маладая і моцная рыба.

– Шмат капусты насцябаў, Дрэнь? – пытаюцца ў яго, прыпыняючы на дарозе, даішнікі.

– Усю капусту зайцы паелі, – дасціпна адказвае ён, маючы на ўвазе беларускія грошы-“зайцы” і начальніка мясцовай міліцыі Зайкоўскага.

Даішнікі смяюцца і заўсёды просяць-патрабуюць блок замежных цыгарэтаў.

Прашумела-прагрымела лета, адкацілася мокрая жоўтая восень, зіма навалілася на Беларусь, а Міша як бы і не заўважыў прыродных зменаў. Надумаў ён рабіць мэблю, крэселкі і столікі для дзіцячых садкоў. Знайшоў у недалёкім калгасе закінутую,

разбураную, як Бастылія, сталоўку. Будзе нядрэнны цашок. Вядома, усю гэту рухлядзь трэба падлатаць, пафарбаваць, правесці новую электрыку, абагрэць... Вось для абагрэву і купіў Міша, фінансава напружыўшыся, новенькі нямецкі кацёл “Вісман“. Малюначак! Трацякоўская галерэя! Увесь жоўты, бліскучы. Працуе, як залеш саляру, з мяккім роўным гулам, цыферблат ярка свеціцца, стрэлкі манометру ўздрыгваюць паслухмяна і таямніча. Арыец, адным словам! Не нарадуецца Міша. Будзе цёпла і ў цэху і ў офісе, які ён прыляпіў да гэтай жа сталоўкі. Глядзіць ён на свой цудоўны казачны “Вісман“ і ўспамінаюцца словы колішняга класнага кіраўніка Максіма Кудасава: “У кожнага чалавека павінна быць свая жыццёвая ніша“. “Тут, тут мая ніша,“ – думае Дрэнь і лагодна, як дзіцяня, гладзіць кацёл.

А як у чарговы раз ірвануў на “Шкодзе“ да Мінску, зазваніў мабільнік і са слухаўкі пачулася:

– Таварыш, гаспадзін дырэктар Дрэнь! Звоніць ваш вартаўнік Юзік Казімірэц! Немец паламаўся! Ало! Гало! Ці чуеце вы мяне?! Фрыц аддаў канцы!

Які немец? Які фрыц? Чаму паламаўся? Ну, Казімірэц, ну алкагольны рамантык !

Але рамантыкі, на гэты раз, не было. Аказалася, адключыўся, згас, заціх, памёр “Вісман“. Міша адразу ж крута заламаў баранку “Шкоды“ назад.

“Вісман“ не падаваў аніякіх прыкметаў жыцця. Быў маўклівай металічнай гарой. На якія кнопкі ні націскай, што ні рабі – зіраў нуль.

– Казімірэц, прызнавайся – ты тут нешта нахімічыў! – люта закрычаў Дрэнь.

– Таварыш, гаспадзін дырэктар, – узмаліўся перапалоханы Юзік, – Я ж католік, хаджу да касцёлу. Я не магу хлусіць. І пальцам я не чапаў гэтага немца.

У Мішы, пэўна, ад нервовага пераўзбуджэння, раптам пачаўся кашаль, ручай пацёк з носу. Ён упаў на калені перад сваім любімым “Вісманам“ і, не разлічваючы ні на чыю дапамогу, сам узяўся вяртаць яго да жыцця. Намучыўся, як калгасны конь. І, перад самай раніцай, гэта яму ўдалося. Аказваецца, у паліве, у саляры, было шмат бруду і парафіну – калі злівалі паліва, яму не далі адстояцца, і чорная каламуць забіла, закупорыла ўсе трубка. Міша браў у рот шланг і прадзьмуваў-прадзьмуваў, адчуваючы, як

у знямозе замірае-трапеча сэрца, усе металічныя вантробы “Вісмана”. І кацёл ажыў, загуў, як лугавы чмель.

Мішу зрабілася зусім блага. Узвіхурылася тэмпература. Пачаў гарэць лоб. Яму раптам падалося, што ён ідзе па Берліне, трымаючы пад ручку бухгалтарку Лену, і ўсе сустрэчныя немцы і немкі прыязна весела ім усміхаюцца, не падазраючы нават, што яны беларусы. “Чаму я не немец? – пакутліва думаў Міша Дрэнь. – Чаму і я, і Лена, і нашы будучыя дзеці павінны жыць горш, чым астатнія еўрапейцы? Чаму мы павінны зведаць больш пакутаў, чым яны?”

Потым яму падалося, што ён прысутнічае на паседжанні германскага рэйхстагу, і грозны вусаты канцлер Бісмарк (успомніліся ўсё-ткі школьныя ўрокі гісторыі Максіма Кудасова!) лупцуе ўсіх дэпутатаў, у тым ліку, і яго, Мішу, пякучым бізуном і крычыць: “Германія, Германія, вышэй за ўсё!”

Ён лупцуе, а Мішу не страшна. Міша ўсім цела прыціскаецца да гарачага “Вісмана” і натхнёна шэлча: “У нас насмарк. У вас Бісмарк. У вас Бісмарк. У нас насмарк”.

І гэтак – аж да самай раніцы.

***

Кожнага вялікага (у гістарычным плане) чалавека можна, пры жаданні, асацыяваць з ягонай любімай жывёлінай. Калі мы называем імя Ганібала, якая жывая істота адразу ж усплывае ў свядомасці? Вядома, слон. Менавіта гэты “танк старадаўнасці” перанёс калісці адважнага карфагеняніна цераз снежныя Альпы. Бацьку іслама прарока Магамета нельга ўявіць без вярблюда. На вярблюдзе ён уцякаў па пустыні ад сваіх ворагаў. На вярблюдзе, узвіўшы зялёны сцяг новай веры, разграміў у сваёй першай бітве атрады язычнікаў. Дзе цудоўная Клеапатра, там і гадзюка. Дарэчы, любімая гадзюка, прыручаная. Яна выратавала сваю гаспадыню ад залатых ланцугоў, у якіх Актавіян (будучы Аўгуст) марыў правесці егіпецкую царыцу па вуліцах Рыму ў час свайго трыумфу. Але наблізімся да нашых, беларускіх, палесцінаў. Вялікага князя літоўскага Кейстута немагчыма аддзяліць ад ягонага цудоўнага дваровага сабаккі. На жаль, гэта не конь Аляксандра Македонскага Буцэфал, і гісторыя не захавала сабачае імя. Калі князь, запёршыся ад ворагаў, сядзеў у вежы Крэўскага замку, з панадворку пачулася лёгкае шкрабанне, нават лёгкае гаўканне.

Кейстут падумаў, што гэта любімы сабачка і скінуў завалу з дзвярэй... Але гэта былі забойцы, якія ўмелі падрабляць галасы...

***

Мой любімы дзядзька Ёсіп, аптымістычна-усмешлівы Іосіф Сцяпанавіч Дайнека, жыццё скончыў трагічна. На 70-годдзе рашыў паставіць сабе новыя зубы. Некалькі месяцаў цягаўся ў Клічаў, цярпеў, чакаў, і вось ён цуд – як царскія чырвонцы, блішчаць у роце прыгожыя зубы! Грэх было не абмыць такую гістарычную падзею. Дзядзька Ёсіп зайшоў у клічаўскую сталоўку, узяў пляшку віна, закусць... Падсели знаёмыя... З’явілася яшчэ адна пляшка... Падсели незнаёмыя... Дзядзька, вясёлая беларуская душа, зацягнуў на ўвесь голас “Пасею гурочкі“. Афіцыянтцы не спадабаўся такі незапланаваны канцэрт. Яна (а была гэта дзядзька Вяскова дзядзьчына) схапіла спевака за каршэнь, выцягнула са сталоўкі і штурхнула з высокага пакрытага лёдам ганку... Дзядзька Ёсіп ударыўся галавою аб нешта цвёрдае (лёд? камень? частакол?) і памёр. Так недарэчна і так нечакана пакінула жыццё вясёлага мудрага чалавека, народнага філосафа, які ваяваў у партызанах, быў выдатным шаўцом, падняў пяцёра дзяцей.

Памятаю, як мы хавалі яго. Прывезлі з Клічава ў Змітраўку на аўтамашыне, а потым па глыбокім снезе неслі недзе з кіламетр труну на руках. Сіні снег (справа дзеялася ўжо ў надвечорак) толькі павялічваў маю вострую тугу.

Мне не хапае дзядзькі. Так, як не хапае маці, бацькі, брата Аліка... Не сумняваюся, калі б ён нейкім чынам хоць на хвіліну ажыў, то адразу б сказаў, смеючыся:

– От халера! Ніводнага дня новымі зубамі не паеў!

***

Калі мне кажуць, што на Беларускім тэлебачанні амаль не гучыць беларуская мова, я не згаджаюся. Чаму? А таму, што больш няма такой тэлевізіі. Ёсць “Первый национальный канал“. Аказваецца, у нас на Беларусі, акрамя беларускай і іншых, аб’явілася нейкая новая нацыя, якая жадае і патрабуе (!) слухаць і глядзець тэленавіны, футбол і г. д. толькі на рускай мове. Што за людзі? Адкуль яны прыйшлі-прыехалі? Невядома. Мне, прынамсі, невядома. Ведаю, што такое “ноў-хаў“ ўвёў Ягор Рыбакоў, новасібірскі хлопец, але ён, быццам бы, ужо не кіруе тэлебачаннем. А

вось на Мальце, невялічкім астраўку Міжземнага мора, як і ў нас – двухмоўе. Англійская і мальтыйская мовы там дзяржаўныя. Дык вось, калі Мальта ўступала ў Еўрапейскі Звяз, страсбургскія чыноўнікі з ног збіліся, але знайшлі ў Еўропе перакладчыкаў з мальтыйскай мовы. Менавіта, з мальтыйскай, а не з англійскай. А ў нашым саюзе Расіі і Беларусі дзяржаўная толькі руская мова. Чаму?

Калі ў 1995 годзе адбыўся рэферэндум аб наданні рускай мове на Беларусі статуса дзяржаўнай, ягоныя натхняльнікі задаволена паціралі рукі – зараз усе загавораць, “зачыркаюць” (як у нас кажуць) па-руску. Не ўсе загаварылі. Не зачырыкалі. Не так гартань Бог увінціў. І што далей? Так і будзем жыць з “Первым нацыянальным каналом” новасібірскага хлопчыка Рыбакова?

***

У 1503 годзе Леанарда да Вінчы выпусціў з-пад свайго пэндзяля ў вечнае жыццё партрэт Джаконды. Урадженцы Фларэнцыі – ёй было 24 гады, калі яе абясмерціў вялікі мастак. Таямнічасць, жаноцкасць, прыгажосць, мудрасць – усё ёсць у ёй! Некаторыя людзі не любяць, нават ненавідзяць яе. Адзін з маіх знаёмых жывапісцаў называў яе “бязбровай”. Сальвадор Далі, паяц і клоун, намалюваў яе... вусатай. Няхай! Што ёй, Нябеснай і Вечнай, да мурашыных укусаў?! Ужо пяцьсот гадоў яна пазірае на нас, кліча ўдалячынь, напаўняе сонцам нашу кроў. Ужо пяцьсот гадоў каля яе плачуць, плачуць нябачнымі слязамі. Яна – і Каханка, і Маці, і Сястра, і Адзіная Жонка... Наш зямны шлях быў бы чорны і пустынны, калі б не Дзева Марыя і не Джаконда.

Дзевяць свяшчэнных чалавечых ступеняў

Кожны чалавек, на маё разуменне, праходзіць у сваім зямным жыцці дзевяць ступеняў. Адсюль і пайшла свяшчэнная лічба – 9. Вось гэтыя ступені...

Першая – нараджэнне.

Другая – дыханне.

Трэцяя – піццё.

Чацвёртая – ежа.

Пятая – сон.

Шостая – пазнаванне.

Сёмая – размнажэнне.

Восьмая – шлях да Бога.

Дзевятая – Памір анне (Смерць).

Вось такія свяшчэнныя чалавечыя ступені. І нічога болей вы сюды не дабавіце.

Бакавы зрок

Бакавым зрокам, які ад прыроды даецца не кожнаму чалавеку, мы бачым усё самае лепшае і ўсё самае горшае ў сваім жыцці. Прамы зрок – для дарогі, для паўсядзённага жыцця. А бакавы... У бойцы, у творчасці, у спорце, у палітыцы, у каханні ён уключаецца, як нейкі неразгаданы таямнічы пражэктар душы, і мы за сотую долю імгнення паспяваем убачыць тое, што несумненна знікла б, праляцела паўз нашу свядомасць, калі б не бакавы зрок.

Неяк улетку на студэнцкіх вакацыях ішоў я, малады і бесклапотны, па нашай зялёнай утульнай Змітраўцы. Жыццё, як кажуць, свяціла ўсімі зоркамі. На лавачцы сядзелі Лёня Счыслёнак, мой былы школьны сябра, дырэктар школы з Калінкавічаў, і Федзя Абакумаў, расійскі хлопец, які пасля вайны жаніўся на адной са змітраўскіх шчабятых, ды так назаўсёды і застаўся ў Беларусі. Я ўпэўнена гоцнуўся побач з імі на лавачку, парукаўся і весела пачаў несці нейкую бязглуздыцу – гаварыць шмат і, у сутнасці, ні аб чым. Рускія называюць гэта “трэпом“. І раптам уключыўся мой бакавы зрок, і я ўбачыў ільдзінкі ў вачах Лёні і Федзі. Хлопцам, добрым маім знаёмым, з якімі не раз чарку бралі, было зараз не да мяне. Я тармазнуў на паўслове, замоўк, нібы папярхнуўся. Аказваецца, толькі што яны выцягнулі з пятлі Лёневага бацьку Іосіфа Дзямідавіча, які (ужо не ў першы раз, як я потым даведаўся) спрабаваў накласці на сябе рукі.

Падчас чарговага майго выступлення па Бюро прапаганды літаратуры, калі я натхнёна і, несумненна, даходліва, бо палова жаночай аўдыторыі плакала, чытаў паэму пра смерць маці, бакавы зрок улавіў як пудрыць носік, самазакахана глядзіцца ў невялічкае прыгожае люстэрка маладая сакратарка партыйнай арганізацыі. Яна, прадставіўшы паэтаў аўдыторыі, сядзела леваруч ад мяне за суседнім сталом...

Нямала было такіх імгненняў. І ўсе яны зачэпілі душу – калі паранілі, калі падкінулі пад аблокі, прымусіўшы ўсхвалявана трапятаць сэрца. Без іх жыццё было б прэснае.

Што я хацеў сказаць? Ідучы да сваёй мэты, пільна і смела

глядзіце ўперад, але не забывайцеся пра бакавы зрок.

Апошні позірк Масаея Сяднёва

На самым пачатку дзевяностых, калі, як вясновая паводка, грукатала ў нашай краіне перабудова, калі з эстрады бадзёра і нецэнзуравана несліся адважныя песенькі, накітавалі: “По России мчится тройка – Мишка, Райка, Перестройка“, у Беларусь са Штатаў прыехаў легендарны Масаея Сяднёў. Паэт. Вязень сталінскіх турмаў. Эмігрант. Гэта быў невялічкі, дужа рухавы і гаманкі чалавек з яснымі блакітнымі вачыма наўнага дзіцяці. Мне ён здаўся звонкагалосым верабейкам, які пераляцеў агромністы Атлантычны Акіян, каб убачыць сваю Радзіму.

Масаея Сяднёў, вядома ж, і ў самых аптымістычных снах не меркаваў, што некалі пабачыць Беларусь. Але жыццё змянілася, прычым, змянілася ў лепшы бок, і ён прыехаў... Ён хацеў убачыць Усе! Ён ездзіў, хадзіў, глядзеў, слухаў, сустракаўся з мноствам людзей. Ён натольваў сябе Радзімай, ён назапашваў у сваёй душы ўражанні ад яе з велізарнай прагнасцю і жарсцю, так як у вядомым апавяданні Джэка Лондана “Любоў да жыцця“ згаладалы чалавек набівае-натоптвае ў свой спальнік хлебныя сухары.

Аднойчы ён завітаў і ў выдавецтва “Мастацкая літаратура“, дзе я ў той час узначальваў рэдакцыю паэзіі. Яго прывёў у наш пакой дырэктар выдавецтва Валерый Грышановіч. Памятаецца, пры той сустрэчы ў рэдакцыі былі Хведар Жычка, Леанід Дранько-Майсюк, Рыгор Яўсееў...

Мы глядзелі на паэта, які завітаў да нас з далёкай таямнічай Амерыканшчыны, як на марсіяніна. Мы закідвалі яго пытаннямі, прычым, самымі рознымі: дзе жыве? якую атрымлівае пенсію? як пішацца і друкуецца яму на беларускай мове ў англамоўнай краіне? Масаея Сяднёў адказваў на ўсе нашы пытанні з найвялікшай шчырасцю. Было відно, што яму прыносіць велізарную асалоду гэтая размова. Мне, калі мы парукаліся і пазнаёміліся, ён сказаў: “А я вас такім і ўяўляў“. Кожнаму з нас ён падараваў па бляшанцы амерыканскага піва. На той яшчэ бедны савецкі час гэта быў шыкоўны сувенір.

І вось надыйшла хвіліна развітання. Ён пацалаваў кожнага з нас. Кожнаму з нас ён моцна-моцна паціснуў руку. І пайшоў да дзвярэй. І павярнуўся на парозе, маленькі і безабаронны. Павярнуўся ў Апошні Раз. І я убачыў Апошні Позірк Масаея

Сяднёва. Боль, радасць, слёзы, бляск ранішняй лугавой расы, развітальны горкі сум (о, ён ведаў, што больш ніколі не вернецца на гэту родную, але недасяжную зямлю!), шкадаванне і туга – усё было ў ягоных мудрых стомленых вачах. Дзверы за ім зачыніліся...

І на парозе смерці я ўспомню цябе, Апошні Позірк Масея Сяднёва.

***

Было нешырокае кола
Тых, хто нёс гэты груз...
Быў Ермаловіч Мікола
І “Старажытная Беларусь”.

Здавалася, нас запрэгли
Навекі ў савецкі балдзёж.
Ды электрычка бегла
У Маладзечна праз дождж.

Агні цыгарэтаў тухлі.
Дажджыўся, бы плакаў, вакзал.
Была ў Маладзечне кухня
Вузенькая, як пенал.

Амаль аслеплы вучоны
Глядзеў у вякоў сіняву.
Упэўнена і натхнёна
Расказваў нам пра Літву.

Пра мужных князёў, пра вояў,
Пра вершніка на кані...
І над яго галавою
Быццам свяціўся німб.

Кагорты адважных і слаўных
Ішлі па чырвонай траве...
І сэрца крычала: – Настаўнік,
Мы не забудзем цябе!

Няхай, на цябе навуस्कаны,
Злы воран цябе дзяўбе,
Наш Герадот беларускі,
Мы не забудзем цябе.

Няхай пад цябе “капАюць”
Вучонейшыя краты
– Праўда твая – святая.
Ты быў і ты ёсць Святы!

*PS. Прапаную вуліцу Рафіева ў Мінску, на якой пад коламі
таксі загінуў М. І. Ермаловіч, назваць вуліцай Міколы Ермаловіча.*

***

Княгіня з роду Радзівілаў,
Палацаў меўшы шмат і вілаў,
Магла б у вечнай жыць раскошы,
Рабыняй флірту і віна
Была б да скону. А яна
На Беларусь давала грошы –
На школку дзеткам. На газету.
І на бінты для лазарэту.

Які яе раскрыльваў Дух?
Што даказаць яна хацела
Сабе і свету? Што гарэла
Ў душы ў яе?
Той весні рух,
Што называўся Адраджэннем,
Якія пасылаў праменні
Ў жывое сэрца?
Зніч патух.
Жыццё сыйшло. Адны каменні
Ляжаць пад снегам завірух...

Ды з веку ў век расці траве!
І – гляньце! – Беларусь жыве!
І светлы воблік твой, княгіня,
Для Беларусі не загіне.

Віна, сябрук, паўней налі.
Мы вып'ем за той час, калі
Жыла княгіня-мецэнатка
І беларушчыны фанатка.
На злых стагоддзяў скразняку
Мы пацалуем ёй руку.

***

Прашу прабачэння ў магчымага Чытача за маю цераспалосіцу – проза, вершы, проза, вершы і г. д. Звычайна, твор кампануюць больш строга, аддзяляючы мух ад катлетаў, г. зн., прозу і паэзію даюць асобнымі вялізнымі блокамi. Але, скажу шчыра, такая прылізаная ўмоўнасць мне даўно абрыдла. Мне, скажу яшчэ больш шчыра, нават і пісаць-друкаваць не хочацца. Калі б можна было, насвістваў бы свае думкі альбо шумеў, нашумліваў іх (як вам вобраз?) як чарот над возерам. Ды трэба паважаць магчымага Чытача. Што я й раблю.

***

Восень. Жоўтая хітрая ліса. Мокрыя дрэвы. Мокрыя, як анучка, якой выціраюць школьныя дошкі, хмары. Прыгнечаныя думкі. Каралеўства абсалютнай дэпрэсіі. Куды зараз ісці маладому дваццацігадоваму чалавеку? Вядома ж, толькі на могілкі. І ён ідзе туды. Ягонае імя Віктар. У яго няма парасону. У яго няма дзяўчыны, у яго няма тысячадалярнай працы, у яго няма вілы на Балеарах і лецішча пад Мінскам, у яго няма Ідэалу, у яго няма... Прабачце, а што ў яго ёсць? У яго ёсць нянавісць, лютая пякучая нянавісць да свайго роднага дзядзькі Рыгора. Дзядзька быў вядомым паэтам. Дзень і ноч пісаў-шрайбаваў вершы. Зараз ён спачывае на могілках. Адпісаў сваё. А вось пляменніку Віктару кватэру не адпісаў. І аўтамабіль не пакінуў. Уцёк ад пляменніка ў небыццё.

На могілках – дождж і бліскучыя гранітныя альбо бронзавыя помнікі. У дзядзькі помнік бронзавы. Ззяе, як люстэрка галівудскай модніцы. Скульптар увекавечыў дзядзьку ў поўны рост. Стаіць пад дажджом на могілках маленькі бронзавы чалавечак.

Віктар пстрыкнуў дзядзьку па носе: – Прывітанне, геній. Ня мокра ляжаць? Чарвяк у левай вачніцы, нябось, варочаецца? Сёння я буду чытаць санеты Шэкспіра.

З кішэні плашча весела выпырхнула, як птушка, паэтычная кніжачка. Гучаць вершы аб смуглай лэдзі. У звязку з халодным дажджом і свінцовымі хмарамі гэта вуй як экстравагантна!

Віктар помсціць роднаму дзядзьку па-інквізітарску вытанчана. Падбірае самыя малюсенькія, самыя востранькія іголачкі. Дзядзька любіў чытаць і слухаць выключна толькі сваю паэзію. Над ягонай магілаю ў Віктаравай дэкламацыі гучаць толькі не дзядзькавы вершы. Ужо восеньскія могілкі паслухалі паэтаў рускага срэбнага веку, оды Гарацыя і Вергілія, лірыку вагантаў, байкі Кандрата Крапівы... Сёння чарга дайшла да Шэкспіра.

Шуміць бясконцы дождж. Гучыць, плыве над магіламі бяссмертны Шэкспір. “Лепата“, – як любіў казаць адзін кінагерой.

Раптам на бронзавым дзядзькавым чаравіку Віктар убачыў мікраскапічнага прыгожанькага чырвона-чорнага жучка. Пэўна, і гэтае стварэнне зачаравалася Шэкспіравай смуглай лэдзі. Віктар лоўкай пстрычкай збіў жучка, укінуў паэтычную кніжачку ў кішэнь, павярнуўся і бадзёра пашыбаваў з могілкаў.

Лапоча дождж. На мокрым бронзавым чаравіку зноў з’явіўся-заварушыўся жучок. Ён неадрыўна пазірае ўслед Віктару. “Азірніся, Віктар, – шэпчаць чырвона-чорныя вусікі, – Прыпыніся... Я – твой дзядзька. Я скажу табе, дзе схаваў залатыя пярсцёнкі і завушніцы тваёй цёткі Броні“.

Але пляменнік ужо выбег з могілкаў, спрытна ўскочыў у аўто (праўда, не сваё, а чужое) і пакіраваўся ў бібліятэку. Роўна праз тры дні могілкі будуць слухаць украінскага паэта Максіма Рыльскага.

***

Ах, гэтая рэўнасць! Ах, змяя атрутная! І паліць, і смаліць, і сушыць, і душыць. І дыхаць не дае. А ўсё з-за таго, што нехта некалі некаму ўсміхнуўся, альбо паслаў паветраны пацалульчык, альбо проста ўшчыкнуў за салодзенькі бачок. І ўсё адкуль пайшло-павялося? Вядома ж, адтуль – з сівой пракаветнай старадаўшчыны, ад саміх паноў-грэкаў. Была ў галоўнага бога Зеўса галоўная жонка Гера. Зеўс, як і належыць галоўнаму богу, шпурляў маланкі з нябёсаў, піў нектар, еў амбросію (а з грэцкай мовы амбросія перакладаецца, як – бяссмерце. Во-во! Гэта вам не шашлык і з баранасабачыны!). А яшчэ любіў Зеўс шчыкатаць-гладзіць маладзенькіх німфаў. Не без гэтага. Нездарма ж імя ягонае было – Зеўс,

што ў вольным перакладзе на нашу мову азначае “не зявай!”. Ну, Зеўс, бог гэты самы галоўны, і не зяваў. Адноўчы, падмацаваўшыся папярэдне добрай порцыяй амбросіі, злёгка паглядзіў німфу Іо, дачку рачнога бога Інаха. (У старадаўніх грэкаў гэтых багоў-бажкоў было, як у нас гандляроў на Ждановіцкім рынку. Як кажуць, тысяча і адна ноч!). Дык вось, паглядзіць ён паглядзіў, але, на вялікую бяду, Гера ўбачыла. Што пачалося! Алімп захістаўся! Хоць у Геры і не было асабістай зброі ў выглядзе маланак (тады, як і сёння ў нас, наконт зброі было дужа строга, толькі па спецдазволу), але ж паляцелі-завінелі амфары, “громокипящие кубки“, нават пара-тройка мармуровых статуй разбілася. І ўсё (заўважце) аб Зеўсаву галаву. Што паробіш? Рэўнасць! Зеўс збег з Алімпу на дно марское да свайго брата Пасейдона і там прытаіўся, як самы апошні карась. Наступіла чарга беднай Іо. Гэтую прыгожанькую цнатлівую дзяўчынёху ведаеце ў што ператварыла разгневаная Гера? У карову! Не ў кветачку, не ў ластаўку і нават не ў рыбку. А ў звычайную тоўстую лугавую карову, ці, як рускія вельмі трапна зазначылі, у “бурёнку“. Хоць каровы не толькі бурыя бываюць. Ёсць белыя, чорныя, пярэстыя... Але няхай будзе “бурёнка“. Вартаўніком жа німфакаровы злая Гера прывзначыла Аргуса. Сто вачэй было ў гэтага малойчыка! Як ні круціцца бедная Іо, як ні хоча збегчы з поля – не атрымліваецца. Бо заўсёды хоць адно вока ў Аргуса ды не дрэмле. Гэта як сённышня падатковая інспекцыя. Заўсёды на варце! Нарэшце Гермес, сын Зеўса і Маі, бог жывёлагадоўлі, бог падарожжаў, бог гандлю, бог сну і снобачанняў (!), бог злодзеяў і падманшчыкаў (!) і г.д. і г.д. (але пра гэтага малойчыка я пастараюся расказаць вам пазней) пашкадаваў і вызваліў Іо. Ён быў веснікам багоў (яшчэ адна пасада!) і меў спецыяльны геральдычны жэст. Вось гэтым чароўным жазлом (грэкі называлі, а, можа, і сёння называюць яго – кадуцэй) Гермес наслал сон на ставокага, а потым узяў і забіў яго. Ну й як вы думаеце, што зрабіла раўнівіца Гера? Правільна думаеце. Спачатку яна ўшанавала вечную памяць вернага Аргуса. Ягонья сто вачэй яна аддала на хвасты паўлінам! Вось чаму яны, г. зн., хвасты, такія яркія, зіхоткія, асляпляльныя. Ubачыце паўліна ў запарку – успомніце Аргуса. Але Іо, беднай няшчаснай Іо, зноў не было даравання. Замест нябожчыка Аргуса жорсткая Гера наслала на німфу (не забывайце, што Іо працягвала быць “бурёнкой“, г. зн., каровай) гіганцкага авадня (!), які, няспынна лётаючы над Іо, кусаў

і кусаў яе. Ну й грэкі-міфатворцы! Ну й садысты! Гэта ж такія пакуты прыдумалі для няшчаснай дзяўчыны! А ўсё з-за таго, што яе Зеўс паглядзіў. Доўга вандравала-бегала Іо па шмат якіх землях і толькі ў Егіпце (пэўна, мясцовыя жрацы-мудрацы дапамаглі) вярнула нарэшце сабе чалавечы воблік. Уф-ф-ф ! Вы не стаміліся? Я, шчыра кажучы, ужо трохі замарыўся, страціў арыентыр. Багі... Багіні... Німфы... Аргусы... А яшчэ, калі дадаць, што ўсюдысны Гермес вучыў свайго сына Аўталіка спрытна красці (!), то й наогул можна ў адпаведнай установе аб'явіць сябе Зеўсам.

Вось што такое рэўнасць, шаноўныя спадарыні і спадары. Змяя атрутная !

Маналог расчараванага манкурта

Вам добра так ? Ну што ж – жывіце скутыя.

Насіце пляму рабства на ілбе.

Паклон, паклон табе, Зямля Манкуртыя.

Праклён табе.

***

Аксіёмаю для нашых гісторыкаў і літаратараў стала тое, што Русь засланіла сабою Еўропу падчас разбуральных паходаў манголаў. У прыныце, мы згодны з гэтым. Хоць пасля ўзяцця ханам Батыем Кіева (6 снежня 1240 году) коні стэпавікоў яшчэ доўга тапталі Польшчу, Маравію, Славакію, Венгрыю, Харватыю і Далмацыю і абмылі свае капыты ў Адрыятычным моры...

Але задоўга да гэтага Еўропа выратавала землі, на якіх, рухаючыся ад Карпатаў і Дунаю, пачалі сяліцца нашы продкі. Вораг быў не менш ваяўнічы і бязлітасны – арабы.

Мухамед уліў у іх незвычайную энергію, і ўжо ў 711 годзе яны пераскочылі Гібралтарскі праліў і знішчылі ў Іспаніі каралеўства вестготаў. У бітве пад Херасдэ-ла-Франтэра загінуў апошні вестгоцкі кароль Родэрых. Зялёны сцяг прарока залунаў ля Пірэнеяў. Здавалася – што яшчэ трэба? Спыніся. Апетытны кавалак Еўропы ў тваіх руках.

У 721 годзе арабы пераскочылі Пірэнейскія горы і асадзілі горад Тулузу ў Паўднёвай Францыі. На карту быў пастаўлены лёс усёй хрысціянскай Еўропы. У тым ліку, лёс нашых продкаў, якія былі яшчэ паганцамі і пакланяліся Сварогу і Даждзбогу.

Хто мог спыніць рух неадольнай сілы, якая зламала хрыбетнік

Сасанідскай імперыі персаў, заваявала Іерусалім, Егіпет, якая не баялася смерці, бо на тым свеце адразу ж трапляла ў рай, дзе жылі прыгожыя пяшчотныя гурбі? Такі чалавек у Еўропе знайшоўся. Гэта быў франкскі маёрдом (нешта накшталт сучаснага прэм'ер-міністра) Карл Мартэл. Мартэл азначае Молат і гаворыць аб са-крушальнай магутнасці ўдараў гэтага незвычайнага чалавека. Нездарма яго называюць выратавальнікам Еўропы. Ён, зразу-меўшы крываваю небяспеку, аб'яднаўся са сваім заклітым ворагам герцагам Эдам Аквітанскім, аб'яднаўся з лангабардамі і 25 кастрычніка 732 году перагарадзіў дарогу арабам каля горада Пуат'е. Бітва распалася на мноства жорсткіх баёў, лучнікі хмарамі сваіх стрэл засланілі неба, ручаямі цякла кроў... Молат разграміў дасюль непераможных арабаў.

Вось, у прынце, і ўвесь мой аповяд. Мусульмане да нас у Беларусь прыйшлі з поўдня, з Крыму. Сёння яны – міралюбная працавітая частка нашай супольнасці. Але, калі б не Карл Мартэл, яны б прыйшлі ў наш край з захаду, на шмат-шмат вякоў раней, калі наш народ толькі пачынаў “садзіцца“ на берагах Прыпяці, Нёману і Свіслачы. Яны б прыйшлі на ўзлёце сваёй ваяўніча-атакуючай экспансіі, і, хто ведае, ці лёг бы першы камень у падмуркі полацкіх храмаў.

Скажам дзякуй Еўропе.

***

Хай Адраджэння сны патрушчаны
Нявер'ем, злосцю і маной,
Цяжар і радасць беларушчыны,
Вы да астатніх дзён са мной.

Плач Ярославны, Ил. В. А. Наскова, 1966 г.